

Посібник для тренерів

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ

Проект співфінансується Європейським Союзом
та Програмою розвитку ООН (ПРООН).
Проект виконується ПРООН

<http://gender.undp.org.ua>

Гендерна освіта

ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ

ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

УДК 37.014.53:316.346.2

ББК 74.04я7

Я62

«Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 80 с.

ISBN 978-966-2333-30-5

УДК 37.014.53:316.346.2

ББК 74.04я7

Авторський колектив:

Маргарита Янкаускайте,

Наталія Кургановська

Робоча група Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН:

Кобелянська Лариса Станіславівна, координатор Проекту

Гуцуляк Ігор Романович, експерт з гендерної освіти

Ябченко Микола Якович, спеціаліст зі зв'язків з громадськістю та редагування.

Це видання підготовлено в межах виконання «Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні», яку впроваджує Програма розвитку ООН за фінансової підтримки Європейського Союзу. Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди ПРООН чи інших організацій та закладів системи ООН або Європейського Союзу. При використанні матеріалів посилання на це видання є обов'язковим.

Видано за фінансової підтримки Програми розвитку ООН та Європейського Союзу.

ISBN ISBN 978-966-2333-30-5

© Програма розвитку ООН в Україні, 2011.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ГЛОСАРІЙ ҐЕНДЕРНИХ ТЕРМІНІВ	7
1. Основні факти у ґендерній сфері	13
2. Ґендер та соціальні структури влади	18
3. Дорожня карта ґендерної рівності:	23
a. Ґендер та економіка	25
b. Питання приватного життя	31
c. Ґендер та прийняття рішень	35
d. Ґендерні стереотипи в освіті та суспільстві	36
e. Ґендерне насильство	42
4. Чоловіки та маскуліність	49
5. Метод 3R – практичний інструмент ґендерного підходу	53
6. Ґендерне бюджетування у школах	64

Гендерна рівність є фундаментальним правом та необхідною умовою досягнення цілей зростання, соціальної єдності та демократії. Тим не менше, певна нерівність продовжує існувати і може поглиблюватися, якщо освіта, навчання та культура продовжуватимуть поширювати гендерні стереотипи. Жінки та чоловіки часто обирають традиційні шляхи освіти та навчання, які часто ведуть жінок до професій та робіт, що нижче цінуються та оплачуються. Отже, освіта має фокусуватися на подоланні гендерних стереотипів вже у ранньому віці, покращувати обізнаність викладачів та студентів, а також заохочувати молодих жінок та чоловіків (дівчат та хлопців) до обрання нетрадиційних та ширших шляхів навчання.

Система навчання повинна надавати молодим людям належну кваліфікацію, тому питання та проблеми, пов'язані з гендерними аспектами та нерівністю, не можна залишати без уваги. Результати досліджень та статистичні дані свідчать про те, що молоді люди після закінчення школи і досі обирають стереотипні кар'єрні шляхи; насильство проти жінок триває: 42% молодих людей (16-20 років) стверджують, що знають дівчат, яких побили їх хлопці («Припинення насильства проти жінок», 2006). Крім цього, хоча дівчата в цілому добре відвідують школу, багато з них отримуватимуть заробітну плату на 17,4% менше, ніж чоловіки (дані по Європі, Євростат, 2007 р.). Багато з цих питань залишаються без належної уваги у багатьох школах, оскільки вчителі та фахівці з освіти недооцінюють їх важливість.

Але це не означає, що школи повинні просто розподілити учнів на дві категорії – хлопців та дівчат – і розробляти ініціативи, які будуть відповідно більше орієнтовані на кожну з цих груп. Кожен хлопець і кожна дівчина приходять до школи вже із власним життєвим досвідом, що впливає на їх особистість, мислення, поведінку та ін. Обговорення гендерних аспектів не може бути відокремлене від обговорень питань соціальних класів, культури, різноманітних питань, що стосуються статевих особливостей, а також інших аспектів соціальної справедливості та індивідуальності. Для того, щоб більш ефективно забезпечувати рівність та долати дискримінацію, у школах має приділятися більше уваги аналізу взаємозв'язків між різними аспектами рівності.

Для того, щоб учні успішно навчалися, стали впевненими у собі особистостями, відповідальними та активними громадянами, необхідно приділяти увагу забезпеченню гендерної рівності, рівному позитивному ставленню до дівчат та хлопців, а також навчанню з гендерних питань. Гендерно чутлива освіта приносить вигоди як жінкам, так і чоловікам. Вона допомагає їм визначити, які погляди у сфері гендеру є справжніми, а які – лише стереотипними узагальненнями. Гендерна обізнаність вимагає не лише інтелектуальних зусиль, а й також чуттєвості та широти поглядів. Вона відкриває перед людиною багато можливостей у житті.

Сприяння цьому процесу є основним призначенням цього посібника, розробленого у рамках Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні. Цей посібник розроблявся із надією, що він служитиме основою, яку вчителі та тренери використовуватимуть для планування широкого спектру практичних заходів, яких можна вжити для забезпечення гендерної рівності в українських школах.

Цей Посібник складається з шести тематичних розділів і починається зі стислого глосарія. Подальші розділи містять вправи з гендерної чутливості. Вони організовані за темами, які, на наш погляд, важливо включити до навчання з метою покращення обізнаності щодо гендерної рівності. Ми включили до посібника більше вправ та заходів, ніж необхідно для одно- або дводенного тренінгу, отже тренери можуть обирати ті варіанти, що подобаються їм найбільше, та компонувати їх відповідно до потреб. Описані заходи та таблиці у наступному розділі слід розглядати лише як пропозиції, а не абсолютні рішення, що працюватимуть завжди. Також можна опустити деякі частини цієї структури, якщо тренінг триватиме лише півдня або якщо ви знаєте, що будете частіше працювати з певною групою над питаннями гендерної чутливості і хочете зосередитися на якійсь одній темі. Найважливіше – це визначити основну мету, якої ви хочете досягти.

Ми бажаємо Вам творчого натхнення у вашій важкій та надзвичайно важливій праці!

ГЛОСАРІЙ ГЕНДЕРНИХ ТЕРМІНІВ**Сімейні обов'язки**

Піклування та підтримка залежних дітей та інших близьких родичів, які потребують допомоги. Метою національної політики має бути забезпечення реальної рівності можливостей і ставлення до працівників чоловічої та жіночої статі, а також працівників, які не мають сімейних обов'язків (...) по відношенню до них не повинні застосовуватися жодні обмеження у зв'язку з сімейними обов'язками під час початку, участі або просування в економічній діяльності. (МОП, 2000а)

Фемінізація бідності

Збільшення рівня бідності та більший рівень бідності серед жінок у порівнянні з чоловіками. (Європейська Комісія, 1998)

Гендер

Концепція соціальних відмінностей між жінками та чоловіками, які змінюються з часом та варіюються у широкому діапазоні як в різних культурах, так і в межах однієї культури. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерний аналіз

Дослідження відмінностей в умовах, потребах, рівнях участі, доступі до ресурсів та розвитку, контролі над активами, повноважень для прийняття рішень та ін. між жінками та чоловіками, а також їх усталених статевих ролей. (Європейська Комісія, 1998)

Гендер та розвиток

Підхід, в центрі якого знаходяться нерівні відносини між чоловіками та жінками, спричинені «нерівними умовами змагання». Отже, термін «гендер» з'явився як аналітичний інструмент внаслідок усе кращого усвідомлення нерівностей, спричинених інституційними структурами. У центрі цього підходу знаходяться не лише жінки як ізольована та однорідна група, а й також ролі та потреби як жінок, так і чоловіків. Враховуючи, що жінки зазвичай знаходяться у несприятливому становищі порівняно з чоловіками, забезпечення гендерної рівності передбачає приділення значної уваги потребам, інтересам та перспективам жінок. Призначенням цього підходу є підвищення статусу жінок у суспільстві задля досягнення кінцевої мети – гендерної рівності. (МОП, 2000b)

Гендерний аудит

Аналіз та оцінка політик, програм та установ на предмет застосування гендерних критеріїв. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерна сліпота

Ігнорування гендерного виміру (ступінь врахування гендерного аспекту, див. також «гендерна чуттєвість» та «гендерна нейтральність») (Європейська Комісія, 1998)

Гендерне бюджетування

Застосування гендерного підходу (мейстрімінгу) у бюджетному процесі. Передбачає гендерну оцінку бюджетів, врахування гендерної перспективи на всіх рівнях бюджетного процесу, реструктуризація доходів та видатків з метою забезпечення гендерної рівності. Гендерне бюджетування передбачає аналіз гендерного розподілу в результаті бюджетних асигнувань, тобто як ці асигнування впливають на соціальні та економічні можливості чоловіків та жінок. Для забезпечення гендерної рівності може виявитися необхідним перерозподіл доходів та видатків, а також реструктуризація бюджетного процесу. (МОП, 2004)

Гендерний договір

Набір неявних та явних правил, що регулюють гендерні відносини. Ці правила розподіляють різну роботу, цінності, відповідальність та обов'язки між чоловіками та жінками і діють на трьох рівнях: культурна надбудова (суспільні норми та цінності); установи та інститути (сімейний добробут, системи освіти та працевлаштування тощо); а також процеси соціалізації, передусім у родині. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерна рівність

Концепція, відповідно до якої усі людські істоти вільні розвивати власні здібності та робити вибір без обмежень, що створюються жорсткими гендерними ролями. Ця концепція передбачає рівне ставлення, оцінку та сприяння різним видам поведінки, сподіванням та потребам жінок і чоловіків. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерна справедливість

Справедливість доступу жінок та чоловіків до соціоекономічних ресурсів. Приклад: доступ до освіти для хлопців та дівчат. Умови, що забезпечують рівну участь та рівний доступ жінок та чоловіків до соціоекономічних ресурсів. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерний розрив

Розрив у будь-якій сфері між жінками та чоловіками у тому, що стосується рівня їх участі, прав, винагороди чи вигод (пільг). (Європейська Комісія, 1998)

Оцінка гендерних впливів

Аналіз політичних пропозицій на предмет їх можливого різного впливу на жінок та чоловіків з метою внесення до цих пропозицій змін, які нейтралізують дискримінаційні ефекти та забезпечують гендерну рівність. (Європейська Комісія, 2001)

Гендерний мейнстрімінг (впровадження гендерних підходів)

Стосується планування, організації (реорганізації), вдосконалення та оцінки політичних процесів з метою врахування аспектів гендерної рівності в усіх політиках, стратегіях та втручаннях з метою розвитку, на всіх рівнях та етапах, тими сторонами, які зазвичай беруть участь у таких процесах. (Регламент Європейського Парламенту та Ради Європи щодо забезпечення гендерної рівності у співпраці з метою розвитку, 2004)

Гендерна нейтральність

Відсутність диференційованого позитивного або негативного впливу на гендерні відносини або рівність між жінками та чоловіками. (Європейська Комісія, 1998)

Гендерне планування

Активний підхід до планування, яке враховує гендер в якості одного з ключових факторів або критеріїв та має на меті явну інтеграцію гендерного виміру у політику або дії. (Європейська Комісія, 2001)

Гендерні відносини

Відносини та нерівний розподіл влади між жінками та чоловіками, що характеризують будь-яку гендерну систему (див. «Гендерний договір»). (Європейська Комісія, 1998)

Гендерні ролі

Набір обумовлених правил дій та поведінки для жінок та чоловіків, що встановлюються та підтримуються відповідно до «гендерного договору». (Європейська Комісія, 1998)

Гендерна чуттєвість

Врахування гендерного виміру. (Європейська Комісія, 1998)

Скляна стеля

Невидимий бар'єр в організаціях, де домінують чоловіки, утворений складним набором структур, що заважають жінкам займати керівні посади. (Європейська Комісія, 1998)

Людський розвиток

Людський розвиток – це розширення вибору для людей, щоб вони могли вести таке життя, яке бажають. Економічне зростання, збільшення обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, технологічний прогрес – усі ці фактори є дуже важливими, але вони є засобами, а не кінцевою метою. Чи будуть вони сприяти людському розвитку у 21-му столітті, залежатиме від того, чи будуть вони розширювати людський вибір та сприяти людям у повному розкритті свого потенціалу та веденні продуктивного та творчого життя. (ПРООН, 2002)

Людські права жінок

Права жінок та дівчат як невід’ємна складова людських прав. (Європейська Комісія, 1998)

Неформальна економіка/праця

Неоплачувана економічна діяльність, яка ведеться задля прямої вигоди родини або родин родичів чи друзів на взаємній основі, включаючи повсякденну домашню працю та широкий спектр видів діяльності, спрямованих на забезпечення себе, та/професійної діяльності, що ведеться в якості єдиної чи вторинної, приносить вигоду та не є випадковою, ведеться на межі чи за межами вимог законодавства, нормативно-правових актів та договорів, але не включаючи неформальні види діяльності, що також є частиною кримінальної економіки. (Європейська Комісія, 1998)

Чоловіки та особливості чоловічої статі

Приділення уваги чоловікам та хлопцям задля кращого розуміння чоловічої сторони гендерного рівняння. Передбачає аналіз чоловічих цінностей та норм, які суспільство накладає на поведінку чоловіків, виявлення та вирішення проблем, з якими чоловіки та хлопці стикаються на роботі, а також розвиток позитивних ролей, які чоловіки та хлопці можуть відігравати у забезпеченні гендерної рівності. (МОП, 2004)

Професійна сегрегація

Концентрація жінок та чоловіків у різних видах та на різних рівнях діяльності та працевлаштування, при цьому жінки мають вужчий спектр занять (горизонтальна сегрегація), ніж чоловіки, і працюють на нижчих рівнях (вертикальна сегрегація). (Європейська Комісія, 1998)

Репродуктивні права

Право будь-якої людини або пари вільно та відповідально приймати рішення щодо кількості та часу народження дітей, мати інформацію та можливості для цього, а також право досягати найвищих стандартів статевого та репродуктивного здоров’я. (Європейська Комісія, 1998).

Стать

Біологічні характеристики, які розподіляють людських істот на жінок та чоловіків. (Європейська Комісія, 1998).

Статистика з розподілом за статтю

Збір та розподіл даних та статистичної інформації за статтю для проведення порівняльного аналізу. (Європейська Комісія, 1998).

Дискримінація за статевою ознакою – пряма

Менш сприятливе ставлення до людини через її стать. (Європейська Комісія, 1998)

Дискримінація за статевою ознакою – непряма

Ситуації, коли закон, нормативно-правовий акт, політика або практика, які на перший погляд є нейтральними, має непропорційний негативний вплив на представників однієї статі, за виключенням випадків, коли різне ставлення виправдане об'єктивними факторами (Директива Ради Європи 76/207 від 09/02/76, OJ L 39). (Європейська Комісія, 1998)

Сексуальні домагання

Небажана поведінка сексуального характеру або інша поведінка на статевої основі, що принижує гідність жінок та чоловіків, включаючи поведінку начальників та колег (Резолюція Ради Європи 90/C 157/02 від 29/05/90, OJ C 157). (*apud* Європейська Комісія, 1998)

Стереотипи

Усталене представлення когось або чогось, особливо невірне. (Cambridge University Press, 2003)

НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ
1. Основні факти у гендерній сфері
2. Гендер та соціальні структури влади
3. Дорожня карта гендерної рівності: <ul style="list-style-type: none">a. Гендер та економікаb. Питання приватного життяc. Гендер та прийняття рішеньd. Гендерні стереотипи в освіті та суспільствіe. Гендерне насильство
4. Чоловіки та маскулінність
5. Метод 3R – практичний інструмент гендерного підходу
6. Гендерне бюджетування у школах

1. ОСНОВНІ ФАКТИ У ГЕНДЕРНІЙ СФЕРІ

В англійській мові даються чіткі визначення концепцій «стать» та «гендер», але в українській та багатьох інших мовах між цими двома термінами немає такої чіткої різниці. Ці мовні особливості часто заважають краще зрозуміти різницю між біологічним поняттям «стать» та соціально структурованим поняттям «гендер», що призводить до хибного сприйняття гендерної нерівності. Отже, після того, як учасники познайомляться один з одним та обговорять правила взаємодії між групами під час заняття, ми настійно рекомендуємо починати заняття з роз'яснення основних відмінностей між цими двома концепціями та переходити до більш глибокого аналізу гендерних виявів. Ви можете використовувати глосарій в якості допоміжного інструменту.

НАЗВІТЬ ВІДМІННОСТІ

Мета

Краще розуміння концепцій «стать» та «гендер».

Тривалість

30 хвилин.

Місце проведення

Кімната для робочих груп, загальна кімната.

Матеріали

- Папір для фліпчарту (по одному аркушу кожній групі);
- маркери двох кольорів (один для «жіночих» характеристик, інший – для «чоловічих»).

Методи

- Робота в групах;
- спільне обговорення.

Процедура

- Попросіть учасниць та учасників об'єднатися у групи по чотири або п'ять осіб.
- Попросіть їх скласти два списки характеристик, якостей та/або рис, які вони вважають відповідно «жіночими» та «чоловічими».
- Ці списки вони можуть складати на аркушах від фліпчарту, розділивши їх на дві частини (одна – для «жінок», друга – для «чоловіків») та використовуючи маркери різних кольорів.
- Дайте учасникам та учасницям певний час для того, щоб вони обговорили списки та прийняли рішення.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

- Попросіть групи повернутися до загальної кімнати та представити їх списки (без обговорення).
- Перевірити, чи є невідповідності у різних списках (риси, які одна група визначила як «жіночі», інша вважає «чоловічими»).
- Обговорити ці невідповідності.

Для обговорення ви можете використати наступні питання:

- Чи можуть чоловіки мати характеристики/якості, що традиційно пов'язуються із жінками (та навпаки)? Що це за характеристики/якості?
- Чи є розуміння жіночих та чоловічих характеристик/якостей різним у різних культурах?
- Що це говорить нам про відносини між статтю та гендером?
- Які характеристики відносяться до статі і які – до гендеру?

Примітки

Під час обговорення невідповідностей у різних списках ви можете використовувати прийом, що називається «закреслення». Закреслюйте кожну характеристику/рису, яка може вважатися і жіночою, і чоловічою. Врешті-решт у вас залишиться список характеристик, що пов'язані з концепцією *статі* (народження дитини, годування груддю, запліднення та ін.). Це допоможе вам чітко побачити та пояснити суттєву різницю між поняттями «*стать*» та «*гендер*».

ОСТРІВ АЛЬБАТРОСІВ

Мета

Усвідомити, що гендерні ролі та символи їх вираження можуть бути різними у різних суспільствах, і кожна людина має власний культурний досвід, який впливає на те, як вона сприймає інших людей.

Тривалість

40 хвилин.

Матеріали

- Тарілка з горішками;
- стілець.

Місце проведення

Стільці, розставлені по колу, один стілець у центрі.

Методи

- Рольова гра тренерів (якщо можливо, один тренер має бути жінкою, другий - чоловіком).
- Спільне обговорення.

Процедура

Учасники та учасниці сидять на своїх стільцях, що розставлені півколом. У центрі кімнати стоїть один вільний стілець. Попросіть учасниць та учасників уявити, що вони подорожують до Острова Альбатросів і зараз мають вперше побачити його жителів, яких грають тренери.

Рольова гра тренерів (5 хвилин)

- Тренери починають виконувати свої ролі у грі. Вони (чоловік та жінка) входять до кімнати, щось монотонно наспівуючи. Жінка йде за чоловіком на деякій відстані і несе тарілку з горішками, яку вона згодом має поставити на стілець у центрі кімнати. Вони підходять до учасників, беруть їх за ноги та ставлять їх на підлогу. Чоловік торкається лише чоловіків, тоді як жінка торкається учасників обох статей.
- Чоловік сідає на вільний стілець, жінка стає на коліна на підлогу поруч з ним. Вона бере тарілку з горішками та пропонує йому. Він з'їдає декілька горішків, голосно плямкаючи. Потім він пропонує тарілку жінці, яка також з'їдає декілька горішків.
- Поївши, чоловік кладе руку жінці на шию. Вона згинається до підлоги і торкається її чолом три рази.
- Через декілька секунд вони піднімаються, приязно кивають учасникам та виходять з кімнати.

Спільне обговорення (10 – 15 хвилин)

Почніть з обговорення того, щоб група побачила і що вони зрозуміли про це інше суспільство.

Пропоновані питання:

- Опишіть те, що ви побачили.
- Що ви можете сказати про культуру жителів Острову Альбатросів?
- Чи хотіли б ви жити на цьому острові?
- Уявіть собі ваше життя як чоловіка чи жінки на цьому острові та опишіть його.

Додаткова інформація, рішення (5 – 10 хвилин)

Опишіть учасникам реальну ситуацію на Острові Альбатросів:

- Жителі острова дуже спокійні та задоволені.
- Найважливішою богинею є матінка-земля, яку глибоко шанують.
- Контакт із землею вважається привілеєм, тому одна з форм виявлення поваги до гостей – зробити так, щоб вони якомога частіше контактували з землею і прийняли від неї якомога більше енергії.
- Жінки є привілейованою статтю на Острові Альбатросів, оскільки вони, як і матінка-земля, здатні давати життя.
- Чоловіки повинні завжди йти на декілька кроків попереду жінок, щоб захистити їх від будь-якої небезпеки (особливо змії).

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

- Чоловіки повинні пробувати будь-яку їжу перш, ніж дати її жінкам.
- Жінкам в якості привілею дозволяється сидіти на підлозі, щоб бути ближче до матінки-землі, тоді як чоловіки мають сидіти на стільцях.
- Чоловіки можуть входити у більш тісний контакт з землею лише за допомогою спеціального ритуалу. Торкаючись шиї жінки, коли вона торкається чолом землі, чоловік бере частину космічної енергії, яку вона отримує. Цей ритуал є особливою честью для чоловіка, якщо жінка погоджується на нього.
- Чоловікам дозволяється торкатися жінок лише під час виконання цього ритуалу.

Підсумкове обговорення (10 - 20 хвилин)

Після надання цієї додаткової інформації обговоріть наступні питання:

- Чому, на ваш погляд, ви невірно зрозуміли поведінку чоловіка та жінки?
- Наскільки ваше сприйняття було обумовлене вашим власним культурним досвідом?
- Наскільки воно було обумовлене речами, що є важливими для вас (наприклад, переконанням, що жінка має бути емансипованою або, навпаки, завжди бути під захистом чоловіка)?
- Чи вже були подібні ситуації (різниця між сприйняттям та реальністю) у вашому повсякденному житті?

Джерело: Ulrich, Susanne 2000: Achtung (+) Toleranz. Wege demokratischer Konfliktregelung. Verlag Bertelsmann Stiftung. Gütersloh.

СЕГРЕГАЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ

Мета

Обговорити прояви ґендерних режимів та спонукати учасників до перегляду їх переконань щодо ґендерного розподілу на ринку праці.

Тривалість

30-40 хвилин.

Матеріали

- Аркуші паперу (формат А4);
- олівці або маркери;
- клейка стрічка;
- інструкції, необхідні для ілюстрацій (по одній на кожного учасника).*

* Має бути три різних види інструкцій

Місце проведення

Місце для малювання.

Методи

- Творча праця (малювання);
- спільне обговорення.

Процедура

- Повідомте учасникам та учасницям, що ця вправа передбачає малювання.
- Роздайте їм письмові інструкції з виконання необхідних ілюстрацій (по одній на кожного і кожену), які вони мають прочитати мовчки. Учасникам і учасницям не дозволяється ставити питання.
- Дайте групі певний час на малювання.
- Запропонуйте учасникам і учасницям показати їх завершені малюнки (об'єднайте їх за темами та почепіть на стіну), подивитися на малюнки інших учасників та поспілкуватися між собою.
- Підрахуйте та оголошіть кількість чоловіків та жінок у кожній тематичній групі малюнків. Приділіть особливу увагу гендерно нейтральній темі.
- Що говорять ці цифри про гендерні режими та наше розуміння гендерних ролей та сегрегації у суспільстві?
- Малюнки мають залишатися на стіні до завершення тренінгу.

Примітка

Ви маєте підготувати три різні інструкції для малювання. Одна з них має стосуватися високофемінізованого сегменту ринку праці (наприклад, дитячих садків), друга – високомаскулінізованого (наприклад, будівництва), третя – гендерно нейтрального (наприклад, лікарень).

Пропоновані письмові інструкції

- Подумайте про ваше суспільство. Уявіть собі людину, яка працює у дитячому садку. Намалюйте цю людину на фоні за вашим вибором. Намагайтеся бути якомога реалістичними у зображенні одягу, діяльності та ін. Після завершення напишіть, будь ласка, ім'я цієї людини та ваше власне ім'я.
- Подумайте про ваше суспільство. Уявіть собі людину, яка працює у будівельній галузі. Намалюйте цю людину на фоні за вашим вибором. Намагайтеся бути якомога реалістичними у зображенні одягу, діяльності та ін. Після завершення напишіть, будь ласка, ім'я цієї людини та ваше власне ім'я.
- Подумайте про ваше суспільство. Уявіть собі людину, яка працює у лікарні.

Намалюйте цю людину на фоні за вашим вибором. Намагайтеся бути якомога реалістичними у зображенні одягу, діяльності та ін. Після завершення напишіть, будь ласка, ім'я цієї людини та ваше власне ім'я

Увага! Говорячи про людей, фасилітатор не повинен вживати слова «він», «вона» чи інші слова, що вказують на стать.

Джерело: *Gender sensitivity: A training manual*. Literacy Section, Basic Education Division, UNESCO, 1997.

2. ГЕНДЕР ТА СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ВЛАДИ

Гендерний порядок, який деякі вчені ще називають гендерним режимом, тісно пов'язаний із структурами влади у суспільстві, що також включає у себе інші соціальні структури (класи, етнічну належність, раси та ін.). Другий модуль дає можливість зосередитися на тому, як учасники сприймають різні особистості, та поглибити розуміння гендерного зв'язку у ширшій системі дискримінації. Люди є різноманітними, складними та багатшаровими істотами, вони не сприймають самих себе як просто жінок, чорношкірих або інвалідів. Отже, дуже важливо визначити, наскільки багатшаровою є особистість кожної людини, а також допомогти учасникам усвідомити, як їх погляди впливають на інших людей. Якщо ці погляди базуються на стереотипах та забобонах, вони можуть спричинити безповоротну соціальну шкоду, особливо якщо людина зазнає дискримінації за декількома ознаками, які нерозривно пов'язані між собою. Бути жінкою – це часто обтяжуюча обставина у такому процесі.

У цій частині тренінгу учасникам слід допомогти у прийнятті загального підходу до прав людини – жодна людина або соціальна група не може вважатися кращою або гіршою через їх різноманітні риси. Таким чином, найважливіше призначення вправ, що пропонуються у цій частині, – надати поштовх для зміни позицій у напрямку більшої толерантності та симпатії.

ПОЧАТКОВІ ПОЗИЦІЇ

Мета

Показати різні початкові позиції та можливості для людей, які належать до різних груп. Допоможіть людям усвідомити, що існують певні фактори, які ускладнюють досягнення успіху у житті.

Тривалість

20 - 30 хвилин.

Матеріали

Список атрибутів.

Місце проведення

Багато місця.

Методи

Розташування у кімнаті.

Процедура

- Попросіть учасників і учасниць стати в одну лінію та взятися за руки.
- Скажіть їм, що будете читати різні категорії, а вони повинні робити крок уперед або назад, якщо відповідний атрибут їх стосується чи підходить.
- При цьому вони по можливості не повинні відпускати руки сусідів.
- Прочитайте наступні атрибути.

Увага! Поясніть, що учасниці і учасники мають право залишатися на місці, якщо будь-яка з цих категорій пробуджує в них сильні емоції або стосується інформації, якою вони не хочуть ділитися. У деяких випадках доцільно взагалі опустити деякі атрибути з цього списку, тому що вони можуть бути надто важливими для групи. Наприклад, питання про насильство у родині або зловживання алкоголем можуть розстроювати людей та викликати надто глибокі емоції. Ви також можете додати інші атрибути, що будуть корисними для вашої групи.

Пропоновані атрибути	Один крок...
Особисті, походження	
Ви чоловік	уперед
Ви жінка	назад
Народилися в Україні* (*країна, в якій проводиться тренінг)	уперед
Батьки народилися в Україні*	уперед
Дідусі та бабусі народилися в Україні	уперед
Перша мова – українська *	уперед
Перша мова – не українська*	назад
Родина	
У вашій родині понад три діти	назад
У будинку ваших батьків багато книг	уперед
Принаймні один з ваших батьків отримав середню освіту	уперед
Принаймні один з ваших батьків отримав вищу освіту	уперед

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

Ви християнин(ка)	уперед
Ви єврей(ка)	назад
Ви мусульманин(ка)	назад
Ви буддист(ка)	назад
Ваші батьки розлучені	назад
Зловживання алкоголем або наркотиками у родині	назад
Самогубства у родині	назад
Будь-яке насильство у родині	назад
Поточний стан	
Одружений (заміжня)	уперед
Розлучений (на)	назад
У вас є діти	назад
Ви гетеросексуал (ка)	уперед
Ви гомосексуаліст, лесбіянка	назад
У вас є будь-які вади або захворювання	назад
Проблеми з алкоголем або наркотиками	назад
Ви безробітний (ня) зараз або хоч раз були	назад
Освіта	
середня	уперед
вища	уперед
професійно-технічна	уперед
Ви знаєте другу мову	уперед
Ви знаєте понад дві мови	уперед
Речник класу чи школи	уперед

- Після цього учасники і учасниці опиняться у дуже різних позиціях. У деяких випадках їм буде дуже важко або взагалі неможливо триматися за руки.
- Попросіть їх подивитися навколо себе та побачити, хто знаходиться попереду, а хто – позаду.

Не обов'язково:

Ви можете попросити учасниць і учасників на рахунок три побігти до стіни навпроти них. Стане зрозуміло, що найшвидше до стіни дістаються ті, хто займає передні позиції.

При цьому ви маєте зробити наголос на тому, що, хоча із задніх позиції до стіни дістатися важче, це не є неможливим.

Підсумкове обговорення:

- Що ви відчували, коли стояли далеко попереду або позаду?
- Що ви відчували, коли довелося роз'єднати руки?
- Чи дізнався хто-небудь щось нове про себе?
- Що було складним у цій вправі?

Джерело: *Manual for Trainers Workshops to Counteract Discrimination.* Poland 2004

МІСЦЕ У ЖИТТІ

Мета

Показати різні початкові позиції та можливості для людей, які належать до різних груп. Допоможіть людям усвідомити, що існують певні фактори, які ускладнюють досягнення успіху у житті.

Тривалість

20 - 30 хвилин.

Матеріали

- Ідентифікаційні картки;
- список пропозицій.

Місце проведення

Багато місця.

Методи

Розташування у кімнаті.

Процедура

- Попросіть учасників і учасниць обрати картку з «ноюю» особистістю. Їм не дозволяється обмінюватися інформацією з іншими.
- Попросіть їх відчути себе людиною, яка описана на картці. Поясніть, що цю нову особистість слід прийняти повністю (тобто, якщо чоловік, наприклад, обирає картку з жіночою особистістю, він повинен поводитися та приймати рішення так, ніби він є жінкою).

- Попросіть учасниць і учасників стати в одну лінію та взятися за руки.
- Скажіть їм, що ви будете читати різні твердження, а вони мають робити крок уперед, якщо їх відповідь – «так», або залишатися на місці, якщо їх відповідь – «ні».
- Їх мета – зайти якомога далі уперед, не відпустивши руку сусіда.
- Читайте твердження.

Пропоновані твердження
1. Я можу цілуватися з партнером на людях.
2. Я можу легко звернутися до місцевих органів влади за дозволом на організацію громадських заходів, що дозволять мені виразити мою особистість.
3. Я зовсім не боюся виражати свою особистість.
4. Моя особистість не заважатиме мені у пошуках добре оплачуваної роботи.
5. Я можу у будь-який час взяти кредит у банку.
6. Я можу отримати будь-які медичні послуги, що мені потрібні.
7. Я відчуваю себе у безпеці на вулиці вночі.
8. Я – освічена та впевнена у собі людина, яка бажає та готова будувати професійну кар'єру.
9. Я можу отримати будь-яку освіту.
10. Я можу планувати свій шлюб та сімейне життя.

Після цього люди опиняться у дуже різних позиціях. Почніть обговорення з наступних питань:

- Яка основна ідея цієї вправи? Яка її мораль?
- Попросіть учасників розкрити їх особистості (по черзі).
- Хто крокував без перешкод? Хто залишився позаду? Чому?
- Спитайте в інших учасників, чи вони погоджуються з наведеною аргументацією.

Примітка.

«Ідентифікаційні» картки містять дуже мало інформації, тому учасники мають використовувати власну уяву або досвід, приймаючи рішення щодо тверджень. При цьому можуть проявитися різні культурні та гендерні стереотипи, які ви також можете обговорити всі разом.

Ідентифікаційні картки*	
20-тирічний чоловік з незначною вадою	45-тирічна сільська жінка
Пенсіонерка	45-тирічний український бізнесмен
Чоловік з кримінальним минулим	Жінка, яка хворіє на СНІД
35-тирічний китайський бізнесмен	Афганська біженка з двома дітьми
Студентка	Бездомний чоловік
Наркоман	Жінка з великою родиною
45-тирічна одинока жінка	Чоловік, який належить до етнічної меншини
Власник магазину, одружений чоловік з двома неповнолітніми дітьми	Домогосподарка з двома неповнолітніми дітьми
28-мирічна жінка, що зловживає алкоголем	Погано освічений 60-тирічний чоловік
50-тирічний одинокий чоловік	35-тирічна одинока мати

*Ви можете змінювати ці особистості та створювати нові, якщо вважаєте це необхідним для вашої групи.

3. ДОРОЖНЯ КАРТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Люди дуже часто плутають рівні можливості з рівними правами. Інколи можна почути речі на зразок: "У чому проблема гендерної рівності, адже закони однакові для чоловіків і жінок?" Але у нашому суспільстві все ще існують нерівності. Більш структуроване роз'яснення цього явища ви можете знайти у Комунікаті Європейської Комісії «Дорожня карта забезпечення рівності між жінками та чоловіками на 2006-2010 рр.», що містить точний опис проблеми та пропонує шляхи її вирішення.

У «Дорожній карті забезпечення рівності між жінками та чоловіками на 2006-2010 рр.» зазначено шість основних напрямів діяльності з метою забезпечення гендерної рівності:

- Забезпечення однакової економічної незалежності для жінок та чоловіків.
- Сприяння кращому поєднанню роботи, приватного та сімейного життя.
- Сприяння рівній участі жінок та чоловіків у прийнятті рішень.
- Викорінення гендерного насильства та торгівлі людьми.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

- Викоринення ґендерних стереотипів у суспільстві.
- Сприяння забезпеченню ґендерної рівності за межами ЄС.

Ви можете використати цей перелік напрямів діяльності в якості плану для створення презентації у форматі Power Point на основі українських фактів та статичних даних. Це допоможе вам розпочати обговорення ситуації у суспільстві з ґендерної точки зору. Для того, щоб зробити це обговорення ще цікавішим, ви можете запропонувати наступну вправу:

ДОРОЖНЯ КАРТА У ЗЕМЛЮ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Мета

Полегшити розуміння та врахування цілей забезпечення рівності та ґендерного балансу, сприяти більш справедливому та поважному ставленню, розвивати уяву та творчі здібності.

Тривалість

80 - 90 хвилин

Матеріали

- Один аркуш паперу А4 та олівець на кожному невелику групу для мозкового штурму;
- один великий аркуш паперу (від фліпчарту) на кожному невелику групу;
- маркери різних кольорів (у кількості, достатній для невеликих груп);
- старі журнали, з яких можна зробити колаж;
- ножиці;
- клей;
- фізичну мапу, на якій можна побачити, наприклад, гори, долини, річки, ліси, села та ін.

Місце проведення

Багато місця для творчої праці.

Методи

- Мозковий штурм;
- творча праця;
- презентації.

Процедура

- Поясніть, що у цій вправі учасники і учасниці мають намалювати мапу зі шляхом до Землі Рівності, в якій є справжня ґендерна рівність.

- Спитайте в учасниць і учасників, чи відомі їм історії, в яких для передачі моральних ідей використовується метафора подорожі. Поговоріть про те, що темний ліс, наприклад, може використовуватися як метафора зла, а червоне яблуко – як образ спокуси.
- Ознайомтеся з мапами. Зверніть увагу на те, як намальовані контури, виділені темним кольором гори та річки, які символи використовуються для позначення лісів, боліт, будівель, ліній електропередачі та ін.
- Попросіть учасників і учасниць об'єднатися у невеликі групи по 3-5 осіб. Роздайте менші аркуші паперу та ручки і дайте учасникам 15 хвилин на мозковий штурм з наступних питань:
 - Як вони уявляють собі Землю Рівності?
 - Які перешкоди вони можуть зустріти на шляху до Землі Рівності?
 - Як вони долатимуть ці перешкоди?
- Тепер роздайте великі аркуші паперу, маркери та інші матеріали. Попросіть кожну групу намалювати уявну мапу, на якій мають бути показані ландшафти теперішнього та майбутнього, а також шлях, що проходить між ними. Вони мають винайти власні символи для географічних елементів, перешкод та допоміжних об'єктів, що знаходяться на цьому шляху.
- Дайте групам 40 хвилин на малювання мап. Нагадайте їм, що на кожній карті має бути легенда для символів, які вони використовують.
- Зберіться у загальній кімнаті та попросіть групи представити їх мапи.

Пропоновані питання для обговорення:

- Чи сподобалася учасникам ця вправа? Чому?
- Які з цих трьох питань виявилися найлегшими/найскладнішими для мозкового штурму?
- Які основні особливості Землі Рівності?
- Які основні фактори заважають їх теперішньому суспільству бути ідеальною Землею Рівності?
- Що необхідно змінити для того, щоб у суспільстві була гендерна рівність?
- Яку роль має відігравати освіта у збільшенні можливостей груп, які знаходяться у несприятливому становищі?

Джерело: A Manual on Human Rights Education with Young People. Council of Europe, 2003.

а. Гендер та економіка

Економічна залежність є запорукою незалежності людини. Ширша зайнятість жінок на оплачуваній роботі послабила прихильність багатьох європейських країн

до моделі чоловіка-годувальника родини та спричинила варіації довкола моделі «дорослого, який заробляє» або «двох взаємопов'язаних одержувачів доходів». Відповідно до останньої очікується, що на оплачуваній роботі задіяні як чоловіки, так і жінки, так само як працездатні та люди з особливими потребами, молоді та старі. Незважаючи на це, робота жінок все ще здебільшого характеризуються низьким рівнем оплати, нетиповою і менш безпечною роботою, неповною зайнятістю, а також менш привабливими перспективами кар'єрного зростання. Зокрема, все ще має місце сегрегація жінок за деякими видами економічної діяльності та у певних секторах економіки. Аби зробити вступ до цієї проблеми більш ґрунтовним, Ви можете підготувати невеличку презентацію у програмі Power Point, в основу якої буде покладено факти або статистичні дані щодо реалій України або інших країн із наголосом на вертикальній та горизонтальній сегрегації на ринку праці, питаннях розриву в оплаті праці та часткової зайнятості з точки зору гендерної проблематики. Зробити дискусію більш динамічною і забезпечити взаємодію з аудиторією допоможе кілька наведених нижче вправ.

РІЗНІ ЗАРПЛАТИ

Мета

Поставити перед учасниками питання реалій дискримінації на робочому місці, проаналізувати, чи є припустимою дискримінація за ознакою гендеру або віку.

Необхідний час

40-60 хвилин.

Матеріали

- Один примірник «Ставок зарплат»;
- наклейки, по одній для кожного задіяного робітника;
- ручки;
- «гроші». Ви можете використовувати електронні гроші.

Місце проведення

Багато місця.

Методи

Рольова гра.

Процедура

- Поясніть учасникам та учасницям, що вони, як наймані працівники та працівниці, мають зробити певну роботу для свого роботодавця (для Вас!). Вони не повинні боятися – усі отримають за це зарплату.

- Роздайте у довільний спосіб наклейки, по одній для кожного та кожної учасника і учасниці.
- Роз'ясніть завдання і переконайтеся, що кожен розуміє, що потрібно робити.
- Нехай люди розпочинають працювати!
- Коли усі завдання виконано, запросіть учасників і учасниць вишикуватися за зарплатою. Розрахуйтеся з усіма відповідно до віку та ґендеру, як це показано у переліку ставок зарплат працівників. Ви повинні перераховувати кошти вголос, аби усі чули і знали, скільки отримують інші.
- Якщо учасники почнуть ставити запитання або скаржитися, коротко поясніть «причину», не вдаючись до дискусії.
- Ви самі маєте визначити, як довго має тривати вправа, але зупиніться, коли вважатиме, що стає надто гаряче! Дайте кожному час заспокоїтися та вийти з ролі, а згодом сядьте в коло та обговоріть усе в деталях.

Оцінювання

Розпочніть з огляду вправи:

- Що відчуваєш, коли отримуєш більше (або менше) за інших працівників, незважаючи на однаковий обсяг виконаної роботи?
- Чому дехто отримав більше (або менше) за інших? Чому це відбувається?
- Чи має місце такий вид дискримінації на робочому місці у Вашій країні, у Вашому місті?

Згодом перейдіть до розмови про оплату праці у контексті ґендеру:

- Чи є виправданими різні рівні оплати праці, виконаної чоловіком та жінкою? Чому, якщо так? Чому, якщо ні? Коли?
- Якщо чоловік виконує роботу краще за жінку? Чи це достатня підстава для того, щоб платити жінці менше?
- Якщо чоловік є більш кваліфікованим працівником, чи впливає з цього, що він повинен отримувати більше?
- На Вашу думку, є такі професії, де мають працювати лише чоловіки? Якщо так, то чому? Які це професії? Якщо ні, то чому?
- На Вашу думку, чи можна виправдати практику позитивних дій з метою зміни ставлення у суспільстві?

Зрештою, подискутуйте щодо різниці в оплаті праці залежно від віку:

- Чи діє у Вашій країні політика, відповідно до якої різні вікові групи передбачають різний рівень оплати праці? Якщо ні, чи не вважаєте Ви, що її слід запровадити?
- Яким є підставним застосування такої політики, особливо щодо молоді?
- Яка Ваша думка з приводу цього виду політики? Чи вона добра? Погана? Необхідна?

Примітки

Які завдання прийнятні для цієї вправи? Завдання повинні бути абсолютно однаковими для всіх робітників та робітниць. Також намагайтеся вибирати такі завдання, які можуть одночасно виконувати кілька осіб, аби учасникам та учасницям не стало нудно через необхідність сидіти і чекати.

Приклади завдань:

- Візьміть книги з полиці і покладіть їх у коробку. Перенесіть коробку в інший край кімнати, розпакуйте та покладіть книжки на іншу полицю.
- Зробіть оригами у формі аероплану або простого капелюха.
- Зберіть три різні види листя та покладіть їх на аркуш паперу.

Коли Ви буде розраховуватись і давати пояснення щодо різних зарплат, Вам доведеться подумати про «причини». Вони можуть ґрунтуватися на тому, що було насправді або ж бути сміхотворними і безглуздими:

- Ті, хто спіткнувся, отримують менше.
- Ті, хто посміхався та виглядав щасливим, отримують більше.
- Сьогодні вівторок!

Ставки зарплат працівників за ґендером та віком

	Стать	Вік	Оплата, одиниць електронних грошей
1.	Чоловіча	35 років	100
2.	Жіноча	16 років	30
3.	Чоловіча	22 років	70
4.	Жіноча	32 років	90
5.	Чоловіча	16 років	50
6.	Жіноча	19 років	60
7.	Чоловіча	26 років	100
8.	Чоловіча	20 років	70
9.	Жіноча	24 років	80
10.	Чоловіча	37 років	100
11.	Жіноча	17 років	30
12.	Жіноча	23 років	80

Джерело: Посібник з навчання молоді у сфері прав людини. – Рада Європи, 2003.

100 ОЕГ	100 ОЕГ	100 ОЕГ
50 ОЕГ	50 ОЕГ	50 ОЕГ
50 ОЕГ	50 ОЕГ	50 ОЕГ
20 ОЕГ	20 ОЕГ	20 ОЕГ
20 ОЕГ	20 ОЕГ	20 ОЕГ
10 ОЕГ	10 ОЕГ	10 ОЕГ
10 ОЕГ	10 ОЕГ	10 ОЕГ
10 ОЕГ	10 ОЕГ	10 ОЕГ
5 ОЕГ	5 ОЕГ	5 ОЕГ
5 ОЕГ	5 ОЕГ	5 ОЕГ
5 ОЕГ	5 ОЕГ	5 ОЕГ

[Примітка перекладача: ОЕГ – одиниця електронних грошей]

РОЛЬОВА ГРА НА ТЕМУ ДИСКРИМІНАЦІЇ**Мета**

Розробка та тестування методів розв'язання конфліктів

Необхідний час

60 – 100 хвилин, залежно від розміру групи.

Матеріали

Учасники можуть самі вирішити, що їм потрібно для цієї рольової гри.

Місце проведення

Кімната для робочих груп;

відкритий простір для рольової гри, обговорення усією аудиторією.

Методи

Робочі групи; рольова гра; обговорення у широкому колі.

Процедура

- Запропонуйте учасникам та учасницям утворити робочі групи з 4-5 осіб, подумати про випадки гендерної дискримінації, з якими вони зустрічалися або про які вони чули, та вибрати найбільш вражаючий або найцікавіший з них.
- На основі цих практичних прикладів група повинна розробити рольові ігри, які мають містити принаймні одне можливе розв'язання ситуації, пов'язаної з дискримінацією. Переконайтеся у тому, що в кожного члена групи є своя роль.
- Запропонуйте робочій групі представити їх рольову гру решті учасників і обговоріть її.
- Детальне обговорення має охоплювати представлені ситуації, роль жертв, кривдників та потенційних свідків, а також шляхи їх розв'язання.

Примітки

- Вправу можна видозмінювати, наприклад, дати учасникам можливість виходити на сцену та по черзі замінити одне одного – у якості свідка або жертви – і знаходити «кращий» спосіб розв'язання ситуації. Важливо, щоб у кожний момент часу на сцені була лише одна людина і лише одна людина могла її замінити. Той, хто хоче вийти на сцену, повинен вигукнути «Замри!». Після заміни на сцені тренер кричить «Уперед!», і рольова гра продовжується.
- Ця видозміна є надзвичайно ефективною, проте забирає дуже багато часу, адже необхідно програвати рольову гру кілька разів поспіль і надавати можливість виступити усім бажаючим.

Джерело: *Посібник для семінарів для тренерів з протидії дискримінації.* Польща, 2004 р.

ОГОЛОШЕННЯ ПРО НАЙМ**Мета**

Загострити увагу учасників на гендерній нерівності на ринку праці.

Необхідний час

30 хвилин.

Матеріали

Низка прикладів оголошень про найм у різних секторах економіки. Кілька з них повинні бути гендерно нейтральними, інші – гендерно упередженими. Одні і ті ж приклади можуть діставатися одразу кільком парам, що працюють.

Місце проведення

Простір для роботи у парах та обговорення усією аудиторією.

Методи

Робота в парах; обговорення усією аудиторією.

Процедура

- Запропонуйте учасникам створити робочі групи по дві особи.
- Навмання роздайте кожній парі 2-3 приклади оголошень про найм; дайте 5-10 хвилин для того, щоб пари з'ясували, чи є ці оголошення гендерно коректними.
- Запропонуйте кожній парі представити свої висновки решті учасників.

b. Питання приватного життя

Визначення ролей на основі гендеру все ще залишається вкоренілим у нашому суспільстві і від початку передбачає, що всі ролі пов'язані з хатньою роботою. Так само домінує припущення, що відповідальність, пов'язана з доглядом за сім'єю, є жіночою справою, а зобов'язання, пов'язані з оплачуваною роботою, належать чоловікам. Сталість цих стереотипів переходить в дискримінацію проти жінок на робочому місці, а саме у професійну сегрегацію, більшу обережність під час прийняття на роботу, звільнення з роботи жінок через материнство і вагітність, а також призводить до такого бачення розподілу обов'язків у родині, яке змушує жінок «працювати у дві зміни» (виконувати як домашню, так і оплачувану роботу). Усі ці фактори є визначальними підвалинами для загалом нерівного статусу жінок на ринку праці. З іншого боку, стереотипизований розподіл гендерних ролей означає, що чоловіки приймають меншу активну участь у сімейному житті та беруть на себе менше зобов'язань по дому. Проте досвід впровадження передової практики у сфері гендерного поєднання обов'язків засвідчив свій позитивний вплив і підвищення якості життя сім'ї та її окремих членів. Отже, поєднання обов'язків є питанням, яке впливає як на жінок, так і на чоловіків. Концепція поєднання обов'язків пов'язана з необхідністю збалансувати інтереси, зобов'язання і потреби чоловіків і жінок з точки

зору єдиного спільного погляду на їх права на саморозвиток у різних сферах: на роботі, в сім'ї, у суспільстві та у приватному житті.

Політика, яка дозволяє жінкам і чоловікам поєднати високопрофесійну роботу із батьківством/материнством та іншими родинними зобов'язаннями є ключовою передумовою для забезпечення гендерної рівності і загального добробуту у суспільстві. Жінки повинні мати змогу заробляти в обсязі, достатньому для їх економічної незалежності, без покарання за майбутнє материнство та догляд за дітьми тощо. Чоловіки також повинні отримати можливості збалансувати їх роботу та сімейне життя.

Ви можете ширше обговорити усі можливості, які надає для перетворень у суспільстві освіта, запропонувавши аудиторії таку вправу.

ТВЕРДЖЕННЯ ПІД СУМНІВОМ

Мета

Обговорити питання, пов'язані з поєднанням приватного і професійного життя, та гендерні ролі.

Необхідний час

40 хвилин.

Матеріали

- Чотири знаки у кожному з чотирьох кутків кімнати, що віддзеркалюють чотири точки зору:

+ + = цілком погоджуюсь

+ = погоджуюсь

x = не погоджуюсь

x x = цілком не погоджуюсь

- Магнітно-маркерна дошка та папір.
- Маркери і скотч.

Місце проведення

Відкритий простір, аби люди могли вільно пересуватися кімнатою.

Методи

Позиціонування у кімнаті; обговорення.

Процедура

Усі стоять у центрі кімнати, виголошується твердження. Можливо, буде доцільно виписати усі твердження на магнітно-маркерній або звичайній дошці. Твердження

слід ретельно придумувати, аби спонукати широкий спектр відповідей; напевно для однієї секції буде достатньо шести тверджень.

Ці твердження не повинні мати форму запитання, наприклад:

- Обов'язки з догляду за сім'єю і дітьми є більш важливими для жінок, ніж для чоловіків.
- Жінки повинні приділяти домашній рутині стільки ж часу, скільки чоловіки.
- Поєднання обов'язків у домі та на роботі є важливим для належної якості життя чоловіків.
- Порівняно з жінками чоловіки зазнають більшого стресу, намагаючись поєднати життя у сім'ї та на роботі.
- Бізнес не зацікавлений у політиці поєднання домашніх та службових обов'язків.
- Принципи політики поєднання домашніх та службових обов'язків можуть зашкодити родинному життю.
- Система освіти є ключовим фактором сприяння трансформації гендерних ролей.
- Учасникам пропонується подумати про твердження протягом хвилини і згодом обрати кут, який найбільше відповідає їх ставленню до твердження. Ніхто не повинен залишатися у центрі кімнати чи ходити від одного краю до іншого. Вони повинні прийняти рішення.
- В обраному куті учасники повинні об'єднатися у пари і обговорити твердження (3 хв.).
- Потім вони мають поговорити з кимось з протилежного кута.
- Вони повинні зрештою опинитися у куті, який найповніше відображає їх бачення питання. Можливо, їх позиція зміниться.

Примітки

Це навчальна вправа між колегами може застосовуватися до широкого кола суперечливих тверджень і може використовуватися з людьми різного віку. Можливо, буде доцільно запропонувати представникові кожного кута коротко пояснити свій вибір іншим після того, як учасники повернуться у свій кут. Також на цьому етапі можливо продовження дискусії.

Джерело. *Усі різні – усі рівні. Доміно*. <http://www.eycb.coe.int/domino/21.html>

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ

Мета

Спонукати учасників висловитися щодо поєднання обов'язків у їх власному житті.

Необхідний час

1-15 хвилин.

Матеріали

Аркуш «Життєвий цикл» для кожного учасника.

Місце проведення

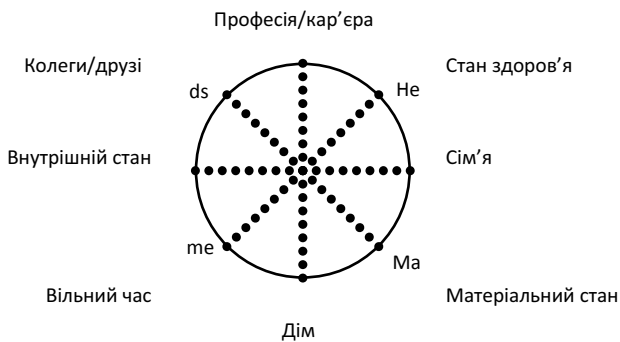
Жодних особливих вимог.

Методи

Індивідуальна робота.

Процедура

- Роздайте аркуші «Життєвий цикл» кожному учаснику/учасниці.
- Запропонуйте їм подумати про різні аспекти їх життів (які описуються як 8 окремих осей) та пронумеруйте їх від 1 до 10, де 10 означає «дуже добре», 5 – «задовільно», 1 – «дуже погано».
- Поясніть, що приватна інформація не буде обговорюватися усією аудиторією. Вона використовуватиметься лише для розподілу на одинці.
- Потім запропонуйте учасникам поєднати позначки на різних осях в одне «павутиння».
- Поясніть, що в ідеалі картинка «павутиння» повинна бути подібною за формою до кола. Зубчата форма «павутиння» означає, що деякі аспекти життя слід покращити. Професія/кар'єра

с. Гендер та прийняття рішень

Жінки усе ще недостатньо представлені в усіх органах Європейського Союзу, відповідальних за прийняття рішень, у прийнятті політичних рішень в країнах-членах ЄС, а також у процесі прийняття рішень в економічній і соціальній сферах. Стабільно недостатнє представлення жінок у процесі прийняття рішень у політичній, економічній і соціальній сферах є ознакою нестачі демократії. Слід і надалі утверджувати активну громадянську позицію жінок та сприяти їх участі у політиці та вищому політичному керівництві на всіх рівнях (місцевому, регіональному, національному і на рівні ЄС).

ТВЕРДЖЕННЯ ПІД СУМНІВОМ

Мета

Обговорити питання, пов'язані з представленістю жінок у політиці.

Необхідний час

40 хвилин.

Матеріали

Набір карток з запитаннями для кожної групи.

Місце проведення

Жодних спеціальних вимог.

Методи

Робота у невеликих групах.

Процедура

- Запропонуйте учасницям та учасникам утворити невеликі групи з 4-5 осіб.
- Роздайте набори карт з твердженнями.
- Запропонуйте учасникам та учасницям обговорити ці твердження та погодити спільні відповіді.
- Потім запросіть учасниць та учасників повернутися до обговорення усією аудиторією і поділіться досвідом з групою:
 - Які твердження викликали найбільш жваве обговорення?
 - З якими твердженнями група погодилась без обговорення?
 - З якими твердженнями група не погодилась без обговорення?

Політика Уряду із забезпечення гендерної рівності не має нічого спільного з економікою.	Жінкам було б легше приймати участь у процесі прийняття рішень, якби вони могли краще переймати моделі поведінки чоловіків.
Якщо б жінки були задоволені тим, що приготуванням їжі на кухні займаються чоловіки, не було б жодних проблем щодо розподілу домашніх обов'язків.	Переконайтеся, що Ваші сімейні відносини засновані на принципах гендерної рівності перед початком роботи над питаннями гендерної рівності.
Якби було більше справжньої гендерної рівності, суспільство було б більш процвітаючим.	Жінки, які шукають кар'єрного зростання, більше зацікавлені у питаннях гендерної рівності, ніж жінки, які виховують дітей.
Жінкам, які намагаються стати управлінцями і політиками, доводиться працювати більше.	Якби жінка обіймала посаду міністра закордонних справ, армія та інші країни ставили б під сумнів здатність цієї країни боронити себе.
Коли мова йде про участь у політичному житті, жінки повинні підтримувати жінок, а не чоловіків.	Чоловіки не зацікавлені у тому, щоб у політиці було більше жінок.

d. Гендерні стереотипи в освіті та суспільстві

Освіта, навчання і культура продовжують нести в собі гендерні стереотипи. Жінки і чоловіки часто обирають традиційні стежини освіти і навчання, що залучають жінок до професій, які менше цінуються і гірше оплачуються. Хоча жінки отримують кращі оцінки та частіше, ніж хлопці, йдуть до аспірантури, продовжують існувати трудова сегрегація, що обмежує можливості жінок щодо працевлаштування, та розрив в оплаті праці за гендерною ознакою.

Сюзен МакГі Бейлі і **Патриція** Б. Кембел підкреслюють, що ми повинні залишити у минулому розуміння освіти як гри з нульовою сумою, де кожний крок уперед для дівчат автоматично означає крок назад для хлопців. У нас все ще є проблеми у школах, але це не проблеми, що стосуються «виключно дівчат» або «виключно хлопців». Наприклад, надання студентам наочних прикладів з практичного досвіду, що віддзеркалюють зв'язок між наукою і буденним життям, виявилось корисним для залучення до шкіл дівчат. Цей підхід також працює і з хлопцями. Заборона ображати і опускати інших дозволяє дівчатам комфортніше відчувати себе у класі; з'ясовується, що й хлопці краще навчаються, коли в них немає потреби турбуватися про можливі кепкування і образи.

Суспільство досягнуло значного поступу у послаблення деяких з перепон на шляху дівчат і жінок, які обирають для відвідування традиційно чоловічі навчальні курси або професії. Причина в тому, що майже завжди там передбачається більш високий статус і більш оплачувані посади; вважається, що жінки і дівчата роблять вибір на користь «просування вгору». Менше успіхів можна відмітити у подоланні перепон на шляху хлопців і чоловіків, які обирають серед навчальних курсів або професій традиційно «дівчачі справи» або «жіночу роботу». Ми продовжуємо більше цінувати діяльність, яку традиційно роблять чоловіки, ніж ту, яку роблять жінки». Отже, політика у сфері освіти повинна зосереджуватися на подоланні гендерних стереотипів з раннього віку, зокрема через проведення навчально-просвітницьких курсів для вчителів і студентів, а також спонукаючи молодих жінок і чоловіків обирати нетрадиційні стежини у навчанні.

У подоланні стереотипів критично важливу роль мають відіграти засоби масової інформації. Вони можуть сприяти поданню реалістичної картини щодо навичок і потенціалу жінок та чоловіків у сучасному суспільстві і уникати їх опису у принизливий або образливий спосіб. Однак часто цього не відбувається. Отже, ми повинні намагатися розвинути критичне ставлення до гендерних образів та стереотипів, які продукуються ЗМІ та масовою культурою.

СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ – ПІДКАЗКИ ДЛЯ АРГУМЕНТАЦІЇ

Іноді під час дискусій щодо стереотипів або упереджень Ви можете стикнутися з теоріями на кшталт «Якщо усі люди поділяють одні і ті ж стереотипи, в них має бути частка правда». Або «Я знаю, що це стереотип, але в газетах Ви можете знайти випадки, які відповідають ним». Для їх подолання Ви можете скористатися з кількох аргументів, наведених нижче:

- Стереотипи швидко поширюються у суспільстві. Потрібно лише п'ять хвилин для того, щоб придумати більшість з них.
- Вони розповсюджуються через ЗМІ та освіту.
- Навіть якщо ми свідомо не думаємо про них, вони впливають на нас.
- Більшість цих стереотипів є негативними. Ми в першу чергу і найчастіше сприймаємо негатив.
- Коли люди не підпадають під стереотип, ми думаємо, що вони є виключенням, а не ставимо під сумнів наш стереотип.
- Усі ми є об'єктом стереотипізації з боку інших людей.
- Ми постійно змушуємо інших людей переконувати нас у тому, що ми помиляємось у наших негативних припущеннях, радше ніж припускати найкраще.
- Ми повинні підвищити рівень обізнаності, аби уникнути впливу на наше сприйняття стереотипів щодо інших людей і сприймати їх такими, якими вони є насправді.

НАГЛЯДНА БІОГРАФІЯ?

Мета

Проаналізувати упередження; усвідомити, наскільки швидко Ви створюєте гендерні стереотипи, не знаючи людину.

Необхідний час

30 хвилин.

Матеріали

- Фотографії різних людей з журналів (Ми використовуємо дві фотографії з різним виглядом однієї людини. Якщо Ви скористаетесь з цього, отримаєте дуже різні біографії однієї і тієї ж людині відповідно до її вигляду);
- комутаційна дошка для того, щоб представити фотографії учасникам.

Місце проведення

Комутаційна дошка з фотографіями, коло стільців.

Методи

Індивідуальна робота, групове обговорення.

Процедура

Перший крок (індивідуальна робота, 10 хв.)

- Представте фотографії учасникам і запропонуйте їм вибрати одну з представлених осіб.
- Роздайте робочі листи.
- Запропонуйте учасникам уявити, ким може бути ця людина, дати їй біографію, відповідаючи на запитання на робочому листі.

Другий крок (групове обговорення, 20 хв.)

- Запропонуйте учасникам представити свої результати.
- Іноді Ви почуєте дуже різні історії за одними і тими ж фотографіями. Дайте зрозуміти: те, як Ви думаєте про інших іноді, говорить про Вас самих більше, ніж про описувану особу.
- Обговоріть, як просто Ви можете створити упередження щодо інших людей.

Джерело: Rainer, Barbara/ Reif, Elisabeth 2001: *Du schwarz?! Ich weiß! Gesellschaft für bedrohte Völker. Wien.*

Робочий лист. НАГЛЯДНА БІОГРАФІЯ?

Хто людина, на яку Ви дивитесь?	
Яка в неї/нього професія?	
Яке життя він/вона живе, на Вашу думку?	
Чи щаслива ця людина?	
Виберіть з наведеного переліку характеристики, які якнайкраще описують людину.	
☐ вихована	☐ крута
☐ здатна до самоконтролю	☐ небезпечна
☐ смиренна	☐ стримана
☐ амбітна	☐ миролюбива
☐ готова допомогти	☐ грайлива
☐ компанійська	☐ щаслива
☐ розумна	☐ серйозна

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

☐ дурна	☐ ненадійна
☐ надійна	☐ самотня
☐ емоційна	☐ неконтрольована
☐ безневинна	☐ домінуюча
☐ не амбіційна	☐ мрійлива
☐ агресивна	☐ егоїстична
☐ сповнена енергії	☐ легковажна
☐ безладна	☐ успішна

ГІСТЬ З ІНШОЇ ГАЛАКТИКИ

Мета

Підвищити поінформованість щодо слабко помітні способи, в які створюються і посилюються стереотипи.

Необхідний час

25 – 35 хвилин.

Місце проведення

Жодних особливих вимог.

Матеріали/ роздаткові матеріали

Робочий лист;

один діловий або модний журнал для кожного учасника та кожної учасниці для групової роботи (використовуйте різні журнали).

Методи

Індивідуальна робота, обговорення усією аудиторією.

Процедура

Роздайте учасникам та учасникам інструкції та дайте їм змогу попрацювати протягом 10 хвилин (і відповіді на запитання, викладені на робочому листі).

Потім запропонуйте учасникам та учасницям здати свої звіти. Які спостереження вони занотували?

Зверніть увагу на твердження, які схожі на наведені нижче:

- Більшість з них – білі чоловіки (особливо в ділових журналах).
- Жінки носять менше одягу.
- Жінки або кольорові люди підтримують чоловіків.

- Було мало людей з кольоровою шкірою.
- Ні в кого немає фізичних вад.
- Усі люди дуже худорляві, можливо, вони ледь не голодують.
- Усі виглядають щасливо.

Деякі з цих спостережень можуть викликати дуже критичний погляд на наше суспільство. Спонукайте учасників дивитися рекламу, телевізійні шоу і т. ін. так само критично.

Якщо тлумачення були дуже творчими і фантастичними, обговоріть також, яким чином дуже обмежені дані можуть дозволити Вам створити повну картину щодо усього суспільства або групи.

Чи завжди це дозволяє Вам відтворити реалістичну картину?

Джерело: *О'Мара. Завдання на розмаїтість і шаблони тренінгів. Пфайффер і компанія. Сан-Дієго/Каліфорнія, липень 1994 р. – С. 201-203 (О'Мара, Julie 1994: Diversity Activities and Training Designs. Pfeiffer and Company. San Diego/California. pp. 201-203).*

Робочий лист. ГІСТЬ З ІНШОЇ ГАЛАКТИКИ

Ви – гість з іншої галактики.

Ваше керівництво послало Вас до нещодавно відкритої планети під назвою «Земля», аби зібрати демографічні дані про цю планету.

На жаль, Ви приземлилися у маленькій печері, де немає жодного виходу. Єдиним доступним для Вас джерелом інформації є журнал, який опинився на підлозі печери.

Усередині є певні тексти, але Ви не можете прочитати і тим паче зрозуміти ці дивні і нові для Вас літери. Отже, аби отримати інформацію, Ви повинні сконцентруватися виключно на фотографіях.

На основі цих дуже обмежених даних Ви повинні доповісти у центр за такими питаннями:

- Оцінка (чисельності) населення.
- Розмаїтість населення.
- Чи є якісь види чи групи, які, як видається, мають різні ролі або професії?
- Яким чином вони диференційовані та які вони?
- Які Ваші враження від різних видів або груп?
- Кому, як здається, належить влада? Хто, на Вашу думку, керує?
- Інші спостереження?

е. Гендерно обумовлене насильство

Андреа Крізсан і Ралука Попа описують гендерно обумовлене насильство як «форму влади, яка є проявом структурної нерівності на основі гендеру у суспільстві. Таке насильство з'являється внаслідок структурних нерівностей і само по собі сприяє відтворенню цих нерівностей. Насильство щодо жінок пов'язано з гіршим становищем жінок у суспільстві, громаді і сім'ї. Гендерно обумовлене насильство порушує права жінки як людини. Це впливає на здатність жінок повноцінно здійснювати працевлаштування та приймати участь у громадському житті, а також на добробут суспільства загалом. Вразливість до насильства та його наслідки є різними для різних груп жінок (як-от неблагополучних, маргіналізованих груп, груп мігрантів без законних документів про громадянство)».

Жінки є основними жертвами гендерно обумовленого насильства. Це є порушенням основоположного права на життя, безпеку, свободу, повагу, а також фізичну і емоційну недоторканість. Порушення цих прав є неприпустимим і не може виправдовуватися за жодних підстав. Відповідно, особливе значення має попередження насильства, що вимагає освіти і знань.

ДОМАШНІ СПРАВИ

Мета

У цій вправі увага зосереджується на побутовому насильстві як одній з найбільш розповсюджених і найменш обговорюваних форм насильства.

Необхідний час

120 хвилин.

Місце проведення

Жодних особливих вимог

Матеріали

- Великі аркуші паперу або дошка та ручки або маркери для мозкового штурму і групової роботи;
- виберіть один або кілька «звітів свідка злочину», наведених нижче, або напишіть власний. Зробіть достатньо копій – по одній для кожного учасника;
- копії «Керівних принципів групового обговорення» (по одній для кожної малої групи).

Підготовка

- Зберіть інформацію щодо існуючих центрів і організацій, які працюють на підтримку жертв побутового насильства, і з'ясуйте, якими є основні проблемні питання у цій сфері у Вашій громаді або місцевості.

- Уважно проаналізуйте питання, над якими Ви хотіли б попрацювати, враховуючи особистий досвід учасників.

Процедура

- Підготуйте учасниць та учасників до цієї вправи, провівши мозковий штурм щодо «найбільш поширених форм насильства серед Вашого оточення». Занотуйте все, що говорять учасники та учасниці, але не обговорюйте нічого на цьому етапі. Залишіть на магнітно-маркерній або звичайній дошці, аби кожен і кожна могли це бачити (10 хвилин).
- Запропонуйте учасникам та учасницям об'єднатися у невеликі групи по 2-6 осіб. Повинно бути щонайменше 3 групи.
- Роздайте копії карток зі «звітами свідка злочину». Є три різні картки/випадки, але одна і та ж картка може даватися кільком групам. Також роздайте копії «Керівних принципів групового обговорення».
- Дайте учасницям та учасникам п'ять хвилин для того, щоб прочитати звіти свідка злочину. Зауважте, що їх обговорення повинно зосереджуватися на цих практичних прикладах. Учасники та учасниці мають бути певні, що обговорення цих питань може бути дуже особистим, і ніхто не повинен відчувати тиск щодо більшої, ніж бажаної ним, відвертості.
- Надайте одну годину для групової роботи.
- Зрештою, перейдіть до обговорення усією аудиторією, а згодом переключіться до оцінювання та підведення підсумків.

Підведення підсумків і оцінювання

Розпочніть з короткого огляду того, як пройшла робота групи. Наскільки реалістичними були звіти свідка злочину і наскільки належними були запитання? Якщо різні групи працювали з різними випадками, дозвольте групам проговорити їх аналіз різних злочинів. Потім приступайте до обговорення щодо повернення до соціальної реальності.

- Наскільки поширеним є побутове насильство у Вашій громаді або Вашій країні загалом?
- Які права людини на кону?
- Які причини побутового насильства?
- Здебільшого має місце насильство чоловіків щодо жінок, а не насильство жінок щодо чоловіків?
- Як можна зупинити побутове насильство? Що можуть/мають зробити:
 - державні установи?
 - Місцева громада?

- Задіяні люди?
- Зрузі і сусіди?
- Перевірте результати роботи груп та питання, підняті у дискусії, порівняно з початковим переліком, підготовленим для мозкового штурму. Чи було у цьому переліку побутове насильство? Якщо ні, то чому?
- Які нові форми насильства щодо жінок з'явилися під час дискусії? Додайте їх до переліку.

Поради модераторам

Віддавайте собі звіт у питаннях чутливості та анонімності/приватності (деякі учасники(ці) могли на власному досвіді пережити побутове насильство або насильство у сім'ї). Дайте усім зрозуміти, що усі повинні відчувати, що ніхто не повинен говорити більше, ніж хоче. Ви повинні вільно пристосувати вправу відповідно до потреб учасників.

Вправа називається «побутові справи», оскільки більшість актів насильства щодо жінок відбувається вдома або між людьми, які перебувають у певних стосунках. Однією з найбільш поширених форм побутового насильства є фізичне насильство, через що було обрано саме «звіти свідка злочину». В основі усіх цих історій – справжні випадки з реальними жертвами і злочинами. Ви, можливо, захочете змінити деякі деталі або замінити практичні приклади на інші для того, щоб зробити вправу більш відповідною ситуації у Вашій місцевості та проблемам учасників.

Погляди жінок можуть різнитися стосовно того, що вони вважаються актом насильства. Декларація про викорінення насильства щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1993 р., дає таке визначення насильства щодо жінок:

«будь-який акт гендерно обумовленого насильства, який заподіює або може заподіяти фізичну, статеву або психологічну шкоду або страждання жінкам, а також погрози про здійснення таких актів, примус або довільне позбавлення волі, у суспільному або особистому житті». Воно включає, проте не обмежується, таким: «фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яке має місце у сім'ї, включно з нанесенням побоїв, статевої примус, насильство, пов'язане з приданим, зґвалтуванням дружини її чоловіком, пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, які заподіюють шкоду жінкам, насильство поза шлюбом і насильство, пов'язане з експлуатацією; фізичне, статеве і психологічне насильство, яке має місце у суспільстві в цілому, включно зі зґвалтуванням, статевим примусом, статевими домаганнями і залякування на роботі, в навчальних закладах та інших місцях, торгівлю жінками і примус до проституції; а також фізичне, сексуальне та психологічне насильство з боку або при потуранні держави, де б воно не відбувалося»

Учасники-чоловіки можуть сильно реагувати на вправу або деякі з обговорень. Важливо пам'ятати, що немає мети змусити чоловіків або хлопців відчувати себе винними за те, що роблять інші чоловіки. Водночас, важливо визнати або обговорити те, що чоловіки є частиною репресивної ієрархічної системи і, відповідно, відіграють певну роль в ній. У цьому контексті цікавим може стати безпосереднє та опосередковане дослідження наслідків насильства щодо жінок для чоловіків.

У Вас може виникнути бажання закінчити сесію хвилиною мовчання, аби вшанувати пам'ять жертв побутового насильства. Це гарний спосіб закінчити вправу та сприяти розвиткові співчуття і відчуття єдності.

Насильство щодо жінок упродовж життєвого циклу	
<i>Етап</i>	<i>Тип насильства</i>
До народження	Аборт залежно від статі [ненародженої дитини]; вплив фізичного насильства під час вагітності на пологи та здоров'я малюка
Раннє дитинство	Жіночий інфантицид; психологічна, сексуальна та психологічна наруга
Дитинство	Дитячі шлюби; ушкодження жіночих статевих органів; психологічна, сексуальна та психологічна наруга; інцест; дитяча проституція і порнографія
Юність і зрілий вік	Насильство під час залицяння (наприклад, виливання кислоти і насильство на побаченнях); примус до сексу з економічних причин (наприклад, шкільні дівчата вступають у сексуальні стосунки з «татками» – багатими літніми залицяльниками – в обмін на оплату школи); інцест; сексуальна наруга на робочому місці; сексуальні домагання; примусова проституція і порнографія; торгівля жінками; зґвалтування жінки її партнером-чоловіком; зґвалтування дружини її чоловіком; наруга і вбивства, пов'язані з приданим; вбивство партнера; психологічна наруга; наруга над жінками з особливими потребами; примус до вагітності.
Старший вік	Вимушене «самогубство» або вбивство вдів з економічних мотивів; сексуальна, фізична і психологічна наруга
Джерело: Інформаційний пакет про насильства щодо жінок. – ВООЗ, 1997 р. (Violence Against Women Information Pack - World Health Organisation, 1997).	

Роздатковий матеріал

Звіт свідка злочину №1

Ештер

Десь у листопаді 1995 р. чоловік Ештер прийшов додому напідпитку. З'ясувавши, що Ештер з донькою були в гостях у сусіда, він наказив їм негайно повертатися додому.

Коли вони прийшли додому, він зачинив двері і сказав своїй донці: «Я збираюся трохи поговорити з твоєю мамою». Згодом чоловік витягнув сокиру, мітлу і ніж.

Він почав сваритися з дружиною, посипалися звинувачення у тому, що вона не прибрала, не приготувала їжу і виконала іншу домашню роботу. Увесь цей час він бив її; він голіруч наносив їй удари в голову та в обличчя, виривав прядки її волосся і бив своїми чоботями. Потім зірвав з неї одягу і кинув на ліжку, аби продовжити побиття.

Усе це відбувалося на очах їх восьмирічної доньки, яка благала тата зупинитися. І зрештою він зупинився, скинув Ештер з ліжка і заснув.

Тієї ночі Ештер померла.

Звіт свідка злочину №2

Каті

Каті намагалася втекти від свого нареченого, який ставав дедалі агресивнішим. Вона почала орендувати квартиру, яку знайшла в іншому місті, але він продовжував телефонувати та переслідувати її. Психологічний стан Каті погіршувався.

Одного дня наречений приїхав до неї після роботи, аби змусити повернутися. Він вивіз Каті у найближчий ліс, де спробував задушити її ж власним светром. Наступного дня своїм колегам на роботі Каті розповіла про свої побоювання, що одного разу він таки задушить і вб'є її.

Чотирма днями пізніше наречений хильнув пару чарок і став знову чекати на Каті після роботи, а коли та повернулася, почав її бити. Увечері він вирішив, що вони мають відвідати родичів. В дорозі вони кілька разів зупиняли автомобіль. Каті, розуміючи в якому стані наречений, погодилася вступити з ним у статевий зв'язок, але він був надто п'яним і нічого не вийшло.

Каті сказала своєму нареченому, що вона не має наміру продовжувати стосунків з ним, і це не жарт розлютило його. Він схопив довгий шкіряний пояс і задушив її.

Він відтяг мертве тіло в канаву і накрив його дерев'яними колодами.

Звіт свідка злочину №3

Z

Z – це жінка, яка живе по сусідству з Вами; вона заміжня і має двох маленьких дітей. Іноді її чоловік розлючується і б'є її, здебільшого руками і кулаками. Проте останнім часом він почав користуватися ще й поясом та гімнастичною палицею. Два місяці тому він розбив пляшку об її голову. Z хоче піти з дому, але чоловік погрожує вбити її, «якщо вона тільки насмілиться навіть думати про це». У неї є два маленькі сини, за якими вона повинна доглядати. Z жахається того, що буде змушена покинути їх.

Вчора вона звернулася до місцевої лікарні з приводу поламаного носу і синців, які, за її словами, були спричинені падінням зі східців.

Керівні настанови щодо групової дискусії

I - Аналіз злочину (20 хвилин)

1. Що Ви думаєте з приводу обговорюваного злочину?
2. Де міг бути вчинений такий злочин? Чи могло б це відбутися по сусідству з Вами?
3. Чому відбувся злочин?
4. Чи є щось, що могло б виправдати злочин?
5. Як жертва могла б захистити себе, проте не зробила цього?

II – Перенесення до суспільної реальності (40 хвилин)

1. Чи відомо Вам і чи чули Ви про якісь випадки побутового насильства останнім часом?
2. Які форми прояву має побутове насильство у суспільстві, в якому живете Ви?
3. Що можуть зробити жертви, які потребують допомоги?
4. Чи повинні втручатися органи міліції, якщо їм стане відомо про насильство; чи повинні вважатися такі дії органів міліції втручанням у домашні справи; чи повинні вони «дати час для загоєння ран»?
5. Якою владою наділена у таких ситуаціях жінка? Яку владу має чоловік?
6. Чи відомо Вам про випадки побутового насильства, в яких жертвою є чоловік?
7. Чи можна якось попередити і зупинити побутове насильство?
8. Що можуть/повинні робити:
 - a. Органи державної влади?
 - b. Місцева спільнота?
 - c. Задіяні особи?
 - d. Друзі і сусіди?

Джерело: Компас. Посібник з навчання молоді щодо прав людини. Рада Європи – 2003 р. (Compass. A Manual on Human Rights Education with Young People. Council of Europe, 2003).

ФАКТИ І МІФИ ЩОДО ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Мета

Насильство щодо жінок і дівчат оповито багатьма міфами, які використовуються для виправдання цих актів, звільнення винних від відповідальності або обґрунтування насильницької поведінки. З іншого боку, є ключові факти, які слід зробити очевидними, аби особи, винні у вчиненні побутового насильства, та ті, хто добиваються справедливості для жертв насильства, мали отримати певну зброю проти осіб, винних у насильстві.

Необхідний час

40 хвилин.

Місце проведення

Жодних спеціальних вимог.

Матеріали

Набори карток з «міфами і фактами» (по одному для кожної малої групи).

Процедура

- Запропонуйте учасницям та учасникам об'єднатися у невеликі групи.
- Роздайте картки (один набір для кожної групи) і запропонуйте поєднати картку з міфом і картку, на якій викладено факт щодо насильства.
- Дайте можливість обговорити твердження.

Міфи	Факти
Насильство є частиною нашої культури.	Насильство – це злочин, який намагаються приховати за культурою, і він підлягає переслідуванню за законом.
Деякі жінки своєю поведінкою лізуть на рожен або провокують чоловіків на зґвалтування, насильство або наругу над ними.	Ніхто не просить та не заслуговує на насильство. Чоловіки мають нести відповідальність за їх дії, пов'язані з насильством.
Жінки, які носять відверту одягу, напрошуються на насильство і не повинні скаржитися, коли зазнають його.	Жінки мають право і свободу одягатися у будь-який спосіб, який вони вважають за потрібний, і при цьому не зазнавати насильства.
Ґвалтівники – це психопати або жорстокі, безкультурні та неосвічені чоловіки.	У багатьох випадках ґвалтівниками є близькі жінки (ті, з ким вони зустрічаються, партнери, чоловіки, друзі та колеги).

Насильницька і жорстока поведінка є ознакою маскулінності.	Насильство з боку чоловіків є наслідком спотвореної і деградованої людської особистості.
Природа усіх чоловіків є насильницькою.	Більшість чоловіків не є жорстокими, а ті, хто все ж є такими, можуть змінитися.
У деяких культурах насильство є проявом кохання чоловіка.	Насильство – це злочин, який не слід виправдовувати або обґрунтовувати.
Працівники комерційного сексу не можуть зазнати зґвалтування.	Працівники комерційного сексу є навіть більше схильними наражатися на зґвалтування та інші форми насильства щодо жінок.
Насильство з боку одного з подружжя неможливе.	Зґвалтування – це секс без згоди, незалежно від того, чи вчиняється воно чоловіком або іншою особою.
Жінки кажуть «ні», коли вони мають на увазі «так».	Коли жінки говорять «ні», вони мають на увазі саме це, і чоловіки мають поважати їх почуття.

Джерело: Навчальний посібник ФЕМНЕТ щодо гендерно обумовленого насильства (FEMNET training manual on gender based violence).

4. ЧОЛОВІКИ ТА МАСКУЛІННІСТЬ

У більшості культур від чоловіків очікується фізична сила та сексуальна успішність, взяття на себе ризиків та прийняття рішень, фінансове забезпечення жінок та дітей. Ці характеристики називаються «гендерними нормами» – ідеалами, очікуваними на рівні культури щодо жінки або чоловіка в конкретному суспільстві. Традиційні гендерні норми для чоловіків і хлопців часто описуються як «домінуючі» маскулінності, які чоловіки повинні постійно втілювати у життя для демонстрації і підтвердження їх маскулінності.

Також має місце певний спротив деяких чоловіків щодо спроб поставити під сумнів владу, якою вони володіють, особливо з боку чоловіків у домінуючих соціальних групах. Ці чоловіки сприймають гендерну рівність як загрозу їх перевагам і зазіханням на їх спосіб життя. Це спонукає таке запитання: якщо чоловіки і хлопці користуються перевагою завдяки існуючим гендерним ієрархіям, чи є для них стимули працювати над досягненням гендерної рівності?

Хоча чоловіки як група дійсно здійснюють владу над жінками та іншими чоловіками, на рівні окремих особистостей багато чоловіків відчувають безпорадність.

Розповсюджені способи, в які чоловіки переживають примус у своєму сексуальному житті, незалежно від сексуальної орієнтації та особистості, дозволяють говорити про те, що чоловіки не завжди є «переможцями». Чоловіки можуть бути сиротами або біженцями, можуть не мати домівки або роботи; вони можуть помирати від СНІДу.

Чоловіки також є вразливими через інші, глибші причини. Є багато потенційно можливих втрат для чоловіків, які відповідають або намагаються відповідати жорстким соціальним очікуванням щодо «маскулінності». Надання чоловікам більшої інформації про втрати через традиційні форми маскулінності, як для них самих, так і для їх жінок і дітей, є важливим кроком уперед на шляху подолання ґендерних нерівностей.

Якщо ми дійсно хочемо досягнути справжнього поступу в досягнення ґендерної рівності, ми зобов'язані підтримати чоловіків у їх намаганні поставити під сумнів чіткий розподіл обов'язків за ґендерною ознакою вдома, на роботі, у громаді. До цього часу питанню «звільнення» чоловіків, а також жінок, від перепон ґендерних ролей і очікувань («Чому чоловіки не можуть плакати? Чому вони повинні бути сильними і мовчазними? Чому хлопці не можуть любити пахощі квітів або ж запах малої дитини?») приділялася недостатня увага.

Із посиленням руху за ґендерну рівність стає можливим, що наступне покоління молодих людей виросте у суспільстві, де взаємна повага, підтримка та спільне для партнерів відчуття відповідальності є нормою. Зрозуміло, що робота з чоловіками на користь ґендерної рівності може бути ефективним способом посилення соціального діалогу, боротьби з насильством щодо жінок і покращення здоров'я як жінок, так і чоловіків.

РОЗДУМ НА ТЕМУ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ЩОДО ЧОЛОВІКІВ

Мета

Допомогти учасникам розібратися з їх переконаннями щодо ролі чоловіків у суспільстві і обговорити стереотипи, пов'язані з маскулінністю.

Необхідний час

40 хвилин.

Матеріали

- Два переліки запитань;
- два знаки: ПОГОДЖУЮСЬ і НЕ ПОГОДЖУЮСЬ.

Місце проведення

Достатньо простору, аби рухатись.

Методи

- Вибір точки зору та зайняття позиції;
- обговорення у невеликих групах.

Процедура

- Закріпіть аркуш паперу з написом «ПОГОДЖУЮСЬ» на одній стіні і аркуш з написом «НЕ ПОГОДЖУЮСЬ» на іншій.
- Поясніть учасникам(цям), що Ви будете зачитувати вголос твердження щодо ролі чоловіків; кожен повинен вирішити, чи погоджується він/вона з ним. Після прийняття рішення учасники(ці) повинні швидко добігти до відповідної стіни, що відображає їх точку зору (згода чи незгода).
- Ті, хто об'єдналися біля одного і того ж напису, повинні обговорити причини, з огляду на які вони погоджуються або не погоджуються з відповідним твердженням. Кожна група повинна призначити відповідального доповідача, який оголосить причини вибору перед іншою групою.

Питання

- Чоловіки є головами сімей. Вони заробляють, аби утримувати свої сім'ї.
- Батьки і матері потребують взаємної підтримки.
- У прийнятті рішень краще довіритися чоловікові.
- Жінки є слабшими, а отже чоловіки повинні дбати про їх захист.
- Чоловіки є вільнішими у тому, щоб піти погуляти десь, а отже більш здатними до лідерства.
- Чоловіки є більш сильними фізично.
- Хлопці також можуть виграти від участі у догляді за малими дітьми.
- Коли чоловіки приймають участь у догляді за дитиною, вони розвивають у себе гарні якості, як-от чутливість і терпіння, а також переживають справжню насолоду батьківства.

Джерело: *Гендерна чутливість: навчальний посібник*. Підрозділ базової освіти – ЮНЕСКО, 1997 р. (*Gender sensitivity: a training manual* (1997) UNESCO, Basic Education Division).

НЕЗДІЙСНЕННА МРІЯ

Мета

Обговорити гендерні стереотипи і переосмислити норми маскулінності.

Необхідний час

30 хвилин.

Місце проведення

Жодних особливих вимог.

Матеріали/ Роздаткові матеріали

Робочий лист, по одному для кожної невеликої робочої групи.

Методи

Робота у невеликих групах, обговорення усією аудиторією.

Процедура

- Запропонуйте учасникам та учасницям обговорити мрію у рамках невеликих груп.
- Запропонуйте представникам та представницям груп поділитися результатами обговорення.

НЕЗДІЙСНЕННА МРІЯ

Рано вранці, раніше за всіх інших встає жінка. Вона починає буденні справи з того, що будить дітей, готує сніданок та порається з новонародженим. Вона збирає дітей до школи і розкладає обіди з собою для кожного члена родини. Її єдиною помічницею є донька.

Батько допомагає лише тим, що тримає новонародженого малюка, поки той не помочиться. Після цього він здається. Батько і син втрачають терпіння, коли їх сніданок виявляється не готовим в очікуваний час.

На роботі жінка зайнята кропіткою працею на відрядній ставці – нудне і нескінченно повторюване шиття частин одягу. На неї тисне наглядач, аби вона працювала швидше. Він залякує робітників.

Чоловік працює з великою машиною. У нього є час теревенити з перехожими.

Коли приходиться день зарплати, жінка одержує лише 50% від суми, отримуваної її чоловіком.

Після роботи чоловік насолоджується питтям напоїв в компанії своїх друзів у барі, де він і залишає свої заробітки.

Його дружина після роботи йде по крамниціях, аби придбати продукти, і повертається додому, де на неї чекає іще одна порція домашньої роботи – прасування, приготування їжі і прибирання – і, як завжди, догляд за дитиною. Їй допомагає донька. Вони удвох намагаються закінчити хатню роботу.

Коли чоловік повертається додому, він відпочиває, а разом з ним і його син. Чоловік сідає перед телевізором і насолоджується вечором відпочинку. Жінка закінчує свою роботу і зрештою приєднується до чоловіка. Під час перегляду телебачення вона займається в'язанням для її сина.

Вночі вона бачить сон. Вона мріє про те, що рано вранці чоловік прокинеться у той же час, що й вона, і вся родина допомагатиме їй збирати дітей до школи та з хатньою роботою. Чоловік і дружина, донька і син нестимуть спільну відповідальність за родину. Чоловік і син робитимуть те, що традиційно закріплено за жінкою. І чоловік навіть навчиться в'язати светри.

Це була нездійсненна мрія. Чи... ні?

Джерело: *Гендерна чутливість: навчальний посібник*. Підрозділ базової освіти – ЮНЕСКО, 1997 р. (*Gender sensitivity: a training manual (1997) UNESCO, Basic Education Division*).

5. МЕТОД ЗР – ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

Розуміння того, як створюється та підтримується звичайний гендерний порядок, присутнє на усіх політичних та приватних щаблях суспільства. Отже, влада та вплив означають значно більше, ніж просто представництво у виборних політичних органах. Це також питання влади у повсякденному житті кожної людини, можливість контролювати власне тіло та життєві ситуації. З точки зору забезпечення участі жінок та чоловіків у політичному та економічному житті на рівних умовах, важливе значення мають і питання про те, хто забирає дитину з дитсадка, хто займається рутинною роботою вдома, хто контролює гроші і т.ін.

Ми постійно зустрічаємося з нормами та цінностями у так званому «процесі соціалізації». Вважається, що інтереси дівчат становлять меншу цінність порівняно з інтересами хлопців. Це, у свою чергу, призводить до того, що дівчата виростають зі слабшим відчуттям самоповаги. Процес соціалізації часто називають «порядком гендерної влади». Ми часто не звертаємо увагу на гендерні аспекти, адже вони є буденними і такими звичними, що сприймаються як належне. Коли відбуваються зміни з метою забезпечення рівності (а це часто передбачає перерозподіл ресурсів), стає досить очевидно, що це питання влади.

Успіх системи навчання у задоволенні потреб як дівчат, так і хлопців має велике значення для забезпечення рівності у нашому житті. Отже, досягнення рівності на рівні школи може зводитися до здійснення відчутних та конкретних перетворень в умовах навчання хлопців та дівчат. Наразі рівність є загальноприйнятою концепцією у стратегічних документах та описах цілей, що їх слід досягнути. Водночас трансформація гендерної рівності у практичну площину потребує дещо більших зусиль, ніж просто загальні формулювання цілей та благих намірів. Трансформація цих декларацій з підвищення рівності у конкретні справи потребує практичних методів. Одним з них є метод R3 (R3), який було винайдено Гертрудою Острьом (Gertrud Åström) спільно зі Шведською асоціацією органів місцевої влади. Цей метод

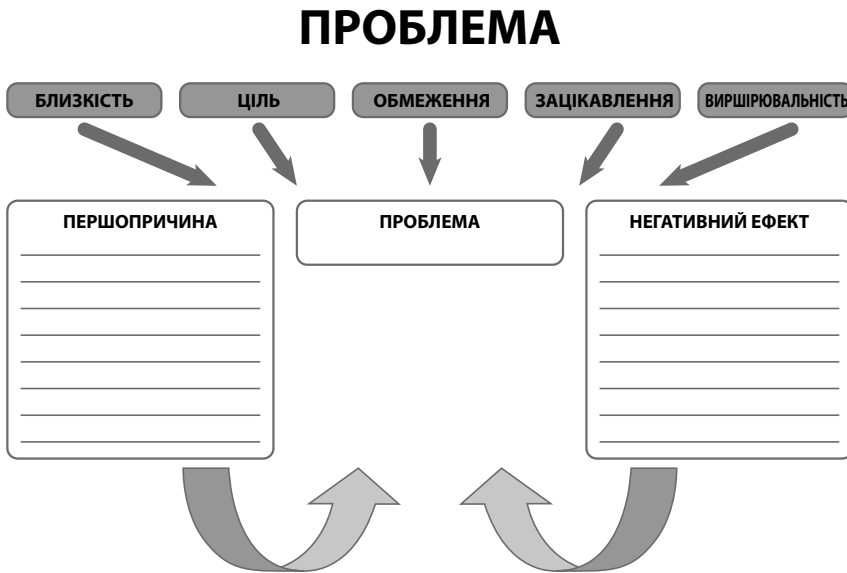
було створено для муніципалітетів і він є дуже доцільним у здійсненні гендерного моніторингу та комплексного гендерного підходу в роботі шкіл.

Метод 3R

Мета 3R – аналіз комплексного гендерного підходу для того, щоб виявити норми та цінності, що визначають настрої. 3R означають: *Репрезентація, Ресурси та Реалії* (англ. – *Representation, Resources, Realia*). Вони можуть бути охарактеризовані як системна відповідь на запитання «Хто що отримує і на яких умовах?».

3R можуть використовуватися для досліджень, коли кількісне вивчення перших двох R, тобто репрезентації та ресурсів, формує основу третього R, тобто реалій, яке є здебільшого якісним. За допомогою простого вивчення та аналізу можна ініціювати на місцевому рівні обговорення проблематики рівності на основі поточної діяльності.

3R можуть застосовуватися до дослідження відповідної проблеми, пов’язаної з умовами та можливостями жінок і чоловіків, дівчат та хлопців у шкільній діяльності. Наведена нижче схема допоможе у розбудові мозкових штурмів, аналізі та належному визначенні проблеми.

Увага! Проблема, що обирається для вивчення методом 3R, повинна перш за все стосуватися гендерної проблематики, тобто мати стосунок як до жінок, так і до чоловіків, та бути безпосередньо пов’язаною із власною роботою учасників і бути вимірюваною, конкретною та цікавою для дослідників.

Коло проблеми повинно бути чітко окресленим, але, разом з тим, необхідно, щоб мали місце зміни у ситуації. Доцільно досліджувати проблему, яка може бути пов’язана із цілями конкретних заходів. Інформація щодо проблеми збирається за допомогою

дослідження репрезентації та ресурсів. Результати цього кількісного дослідження згодом аналізуються у рамках третього R, реалій. Конструктивний аналіз складається з вивчення низки питань, які роблять можливими зміни у зібраному матеріалі. Також аналізу сприятимуть вже наявні знання та раніше проведені дослідження.

Репрезентація (R1)

У рамках R1 увага концентрується на особах, що приймають рішення, керівниках та користувачах, які впливають на проблему, або ж на тих, хто відчуває на собі вплив проблеми. R1 відповідає на запитання про те, скільки чоловіків та скільки жінок. Відповіді можуть відобразити гендерну несправедливість на усіх рівнях процесу прийняття рішень та у заходах серед співробітників та користувачів.

Репрезентація (R1)	
Хто? Скільки жінок і чоловіків є:	
☐	Особами, що приймають рішення
☐	Співробітниками
☐	Користувачами

Ресурси (R2)

У рамках R2 збирається інформація про відповідні ресурси, пов'язані з проблемою, зокрема це стосується грошей, часу, простору та інформації. Як ці ресурси розподіляються серед жінок та чоловіків?

Ресурси (R2)	
Що? Як різні ресурси розподіляються серед жінок та чоловіків? Приклади ресурсів:	
☐	Простір
☐	Гроші
☐	Час
☐	Інформація
☐	Влада
☐	Людські ресурси, як-от позитивна увага та підтвердження

Перед тим, як приступити до деталей R3, Ви можете запропонувати учасникам виконати вправу з газетними матеріалами.

ЧИ Є ЗМІ ГЕНДЕРНО НЕЙТРАЛЬНИМИ? Вивчення R1 і R2

Мета

Покращити розуміння кроків R1 та R2 у процесі вивчення.

Потреба у часі

40 – 60 хвилин, залежно від обсягу інформації.

Місце проведення

Кімната для роботи у групі та всією аудиторією.

Матеріали

- Аркуші паперу та ручки (у достатній кількості для кожного учасника) для підрахунків;
- калькулятор (для обрахунку відсоткових величин);
- газети.

Методи

- Робота у групах;
- презентація перед загальною аудиторією.

Процедура

- Запросіть учасників і учасниць об'єднатися у групи з 3 або 5 осіб.
- Роздайте їм газети (різні для кожної з груп).
- По-перше, поясніть, як обраховувати R1 (репрезентація) та, згодом, R2 (ресурси).

Для R1 вони повинні підрахувати, скільки жінок та чоловіків є:

- Особами, що приймають рішення (рада директорів)?
- Співробітниками (журналістами, фотографами, репортерами)?
- Користувачами (чи можна кваліфікувати читацьку аудиторію газети як «жіночу», «чоловічу» або «гендерно нейтральну»)?

Для R2 вони можуть підрахувати, як візуальні та текстуальні ресурси розподіляються між жінками і чоловіками. Скільки жінок та чоловіків:

- Цитується у статтях?
- Згадується у статтях?

- Відображено на групових знімках?
- Відображено на індивідуальних знімках (на фото портретної зйомки)?

Вони також можуть виміряти загальний розмір фотографій портретної зйомки та підрахувати загальну площу фото осіб кожної зі статей. Якщо є достатньо часу та відчутна зацікавленість аудиторії, можна запропонувати учасникам звернути особливу увагу на першу (і найважливішу) сторінку газети та зібрати відповідну інформацію за допомогою наведених запитань.

- Запропонуйте учасникам зробити короткі презентації і викласти отриману інформацію щодо кожного ґендера. Зверніть увагу на те, що необхідно наводити як абсолютні, так і відносні показники (у відсотках).

Примітка. Головна мета цієї вправи – показати, як працюють R1 та R2. Тобто на цьому етапі учасники повинні збирати інформацію та не тлумачити її.

Реалії (R3)

У рамках R3 (*реалії*) аналізуються дані кількісного дослідження репрезентації та ресурсів. Мета аналізу – навчитися говорити про пов'язані з гендерною проблематикою норми та цінності, що визначають діяльність. R1 та R2 дають відповідь на запитання, хто що отримує і в якій кількості. Аналіз у рамках R3 описує умови, на яких це відбувається.

Розуміння та здійснення аналізу на основі ґендерного підходу є непростим завданням. Часто дослідженню підлягають явища та аспекти, які ми сприймаємо як належне і нормальне, та буденні ситуації. Питання про те, що несправедливо або шаблонно, сьогодні часто є суперечливими та надзвичайно чутливими. Отже, для професійного аналізу в рамках R3, тобто *реалій*, важливо і необхідно розуміти його обсяг та докласти до нього належних зусиль. За умови достатньої кількості часу для обговорення та обмірковування, ризик поспішних висновків є мінімальним.

Іноді для достовірного та конструктивного аналізу даних кількісних досліджень за репрезентацією (R1) та ресурсами (R2) недостатньо. У таких випадках кількісний аналіз можна посилити за допомогою інших методів та досліджень. Прикладами останніх можуть слугувати спостереження за зібранням або якоюсь ситуацією, інтерв'ю осіб, що приймають рішення, співробітників чи користувачів.

До досліджень *реалій* часто доцільно залучити допомогу однієї або кількох осіб ззовні. Також можна порадити з'ясувати, чи не проводилися раніше дослідження, які можуть стати у пригоді. Вірогідно, раніше вже робилися 3R, результати яких можуть бути корисними для цілей порівняння. Під час аналізу можуть допомогти запитання, викладені нижче.

Реалії (R3)

Умови?

Гендерні норми та концепції:

• Аналіз результатів досліджень R1 та R2 для того, щоб пролити світло на норми та цінності (щодо гендеру та влади), які визначають діяльність. Поставте такі запитання:

- Чи є умови різними для чоловіків та жінок (дівчат та хлопців)?
- Чи можливо змінити ці умови?
- Як їх можна змінити?
- Що описується як нормальне та сприймається як належне (у питаннях, що стосуються гендеру) і що описується як відмінне та ненормальне?
- Що мається на увазі? Що очевидно, що залишається невидимим?
- Хто виграє від такого визначення реалій?
- Хто має право голосу і що вони говорять?
- Чи є якісь суперечності?
- Що не вважається проблемою?
- Чи консервують операції становище, за якого умови для жінок та чоловіків, дівчат та хлопців є різними?
- Що можливо змінити, якщо проблема/реальність описується таким чином?

• Перевірте, чи відповідають виявлені у рамках досліджень гендерні аспекти політиці гендерної рівності.

• Якщо ні, як ми можемо змінити нашу діяльність, щоб вони стали відповідати політиці гендерної рівності?

• **Розробіть план дій з впровадження змін задля досягнення гендерної рівності!**

ЯК МИ МОЖЕМО ТЛУМАЧИТИ ГЕНДЕРНУ НЕРІВНІСТЬ?

Різні концепції

Мета

Покращити розуміння того, яким чином робити аналіз R3 та дати відповідь на запитання: чому мають місце такі різні умови для жінок та чоловіків.

Потреба у часі

40 хвилин.

Місце проведення

Кімната для роботи у групі та всією аудиторією.

Матеріали

Аркуші паперу та ручки (у достатній кількості для кожного учасника) для нотаток.

Методи

- Робота у групах;
- презентація перед загальною аудиторією.

Процедура

- Поясніть різні підходи до тлумачення даних: *індивідуалістична концепція*, відповідно до якого жінки і чоловіки роблять різний вибір, оскільки вони різні, та *структурна концепція*, який відображає, що жінки і чоловіки живуть у різних умовах:

Концепції Ключові позиції	Гендерна або структурна	Комплементарна або "природна відмінність"	Індивідуалістична
Погляд на жінок та чоловіків	Жінки та чоловіки є рівні від природи	Жінки та чоловіки є різними від природи	Це цікаво (ми просто індивідууми)
Підстави для категоризації під час спроб зрозуміти умови для жінок та чоловіків у суспільстві	Групові	Групові	Індивідуальні
Домінуюча точка зору	Приватна є політичною	Політична або приватна	Приватна (усе ґрунтується на свободі вибору)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

Коли ми досягнемо гендерної рівності	Рівні умови. Рівний обсяг влади. Покінчено з гендерними стереотипами. Необхідно змінити суспільство в усіх аспектах	Баланс між чоловіками і жінками. Те, що вважається жіночим, повинно дістати більш високого статусу	Свобода вибору, питання не у гендері. Деякі незначні зміни (через певні історичні особливості вибору чоловіків та жінок)
Як досягнути гендерної рівності?	Перерозподіл повноважень та ресурсів, «надати тим, хто має менше, і забезпечити такі ж умови», організація жінок	Надати більш високого статусу традиційно жіночому	Усі індивідууми є рівними перед законом
Заходи	Перерозподіл	Поширення	Нічого

- Запропонуйте учасникам проаналізувати дані досліджень за R1 та R2 з точки зору різних ракурсів за такою схемою:

Концепції Запитання	Гендерна або структурна	Комплементарна або "природна відмінність"	Індивідуалістична
У чому полягає проблема?			
Цілі гендерної рівності, що їх слід досягнути			
Заходи, що їх слід вжити			

- Запропонуйте учасникам обговорення:
 - щодо умов для жінок (або дівчат) та чоловік (або хлопців) у сфері їх діяльності на основі даних досліджень за R1 та R2;
 - щодо норми та цінностей стосовно гендеру, які визначають їх організацію та діяльність;

- щодо того, чи їх дані за дослідженнями R1 і R2 відповідають цілям гендерної рівності або є якісь відмінності;
- щодо порівняння їх даних з іншим відомим досвідом з подібної проблематики та наукових знань з цього предмета;
- які підходи дають найбільш глибоке розуміння структурних змін.

Доцільні для аналізу також й інші запитання:

- Чи різняться умови для чоловіків та жінок?
- Чи можливо змінити ці умови?
- Як їх можна змінити?
- Що описується як відмінне або ненормальне?
- Що сприймається як належне?
- Що усвідомлюється?
- Хто виграє від цього сприйняття реалій?
- Чи є якісь суперечності?

Як іншим чином можна описати ці реалії?

ЗР та стратегія досягнення гендерної рівності у школі

Важливо, щоб діти, незалежно від їх статі, отримували знання, навички та настанови, яких вони потребуватимуть, коли подорослішають, аби могли взяти на себе відповідальність, користатися з можливостей, що надаються, та долати перепони. У цьому сенсі роль школи є надзвичайно важливою. Водночас дослідження, що проводилися в усьому світу, говорять про те, що умови для дівчат та хлопців є відмінними. Вони зустрічаються з дещо різними очікуваннями та вимогами з боку їх оточення. У дитинстві хлопцям та дівчатам дають різні характеристики та з ними по-різному поведуться батьки. Хлопців заохочують рухати ногами та руками, у той час як дівчат тримають у спокої та безпеці в руках батьків.

Типові уявлення про те, якими є та мають бути хлопці та дівчата, можуть викривити справжні індивідуальні потреби, інтереси та потенціал окремої дитини. Дівчата часто описуються як тихі, обережні, схильні до стосунків або зацікавлені у мовах, а хлопці – як галасливі, непокірні, орієнтовані на активні дії або зацікавлені у технологіях.

Але чи насправді це така або ж скоріше мова йде про питання гендерно стереотипних концептів та очікувань? Чи може усвідомлення важливості власної статі призвести

до того, що дівчата та хлопці будуть заохочуватися до різностороннього розвитку та сприйматимуться тим, ким вони насправді є, без стереотипів? Чи йде боротьба із традиційними гендерними укладами або ж вони тільки міцнішають? Чи учні мають стимули до розвитку і вдосконалення їх потенціалу та інтересів незалежно від статевої приналежності? Ви зможете отримати відповіді на ці питання, застосовуючи метод R3 для аналізу шкільної діяльності та догляду за дітьми.

Репрезентація (R1)

- Якою є гендерна репрезентація співробітників та дітей на різних рівнях, у різних сферах, за різними предметами, обов'язками, іграми та заходами?
- Як часто співробітники спілкуються з матерями та батьками?

Ресурси (R2)

- Скільки простору використовують хлопці та дівчата в аудиторії, на ігровій площадці, в учнівській кімнаті та фізкультурному залі?
- Як довго тривають промови хлопців та дівчат під час зборів та уроків?
- Яким є розподіл за гендерною ознакою дітей, що отримують допомогу чи користуються спеціальним вчителюванням [для дітей з особливими потребами]?
- Як розподіляються витрати за різними програмами, заходами, придбанням ігор та матеріалів?

Реалії (R3)

- Чому одні заходи та програми потребують грошей, а інші – ні?
 - Чи розсудливо те, що хлопцям приділяється більше часу та уваги?
 - Чи це робиться за рахунок дівчат?
 - Співробітники переважно спілкуються з матерями чи батьками?
 - Чи є стандарт щодо того, яким має бути батько або ж цей стандарт має стать?
-

РОЗПОДІЛ РЕСУРСІВ МІЖ ПРОГРАМАМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ СТАРШОГО РІВНЯ

Комітет з освіти м. Чьопінг (Швеція) провів аналіз програм загальноосвітніх шкіл старшого рівня та дослідив їх у гендерному аспекті. Програми, які переважно охоплювали хлопців, – це техніка транспортних заходів, промислова техніка та електротехніка. Програми, які переважно відвідували дівчата, – це програми з оздоровлення дітей та програми з ділової справи та адміністрування. У рамках дослідження R2 (ресурси) було порівняно витрати на програми для хлопців і дівчат.

Як з'ясувалося, вони суттєво різнилися. Програми, які здебільшого відвідували хлопці, вартували від 81 до 114 тис. шведських крон. У той же час програми, відвідувані дівчатами, коштували від 48 до 67 тис. крон. Відповідно, у комітеті розпочалося обговорення причин більшої вартості програм, частіше відвідуваних хлопцями, порівняно з тими, де переважно більшість відвідувачів становили дівчата.

Простим поясненням було те, що деякі програми є об'єктивно дорожчими з огляду на потребу у більш дорогих приміщеннях та обладнанні. Головуючий дотримувався тієї думки, що цього недостатньо, аби пояснити відмінність, оскільки від початку було дозволено, щоб програми, більш широко відвідувані хлопцями, коштували більше. Якби ресурси були б розподілені між програмами більш рівномірно, скільки додаткових комп'ютерів могли запропонувати учням, наприклад, уроки з ділової справи та адміністрування?

Розподіл коштів між програмами загальноосвітніх шкіл старшого рівня, можливо, й міг би бути обґрунтованим, проте наскільки свідомо було розставлено пріоритети у фінансуванні цих програм? Чи сприяв би інший розподіл ресурсів зменшенню гендерної сегрегації у загальноосвітніх школах старшого рівня?

***Джерело:** Активна робота для гендерної рівності: стратегія досягнення гендерної рівності та метод R3 у місцевих органах влади (Active work for Gender equality: Gender mainstreaming and the 3R-method in local government), 2002.*

УВАГА ПІД ЧАС ВРАНІШНІХ ЗБОРІВ НА ПРОГУЛЯНКУ

У сімох дошкільних закладах та програмах для шестирічних учнів м. Евле (Швеція) за допомогою методу R3 досліджувалися ставлення вчителів до дівчат та хлопців під час вранішніх зборів на прогулянку. Кілька вранішніх зборів були відзнято на відеокамеру, аби привернути увагу до ставлення вчителів до дітей. У рамках дослідження ресурсів (R2) вивчалось, як вчителі зверталися до дітей, їх заохочення та покарання.

Результати дослідження показали, що ставлення до хлопців та дівчат є різними. У середньому до дівчат зверталися удвічі рідше, ніж до хлопців. У середньому вчитель сім разів називав імена хлопців та лише двічі імена дівчат. Можливо, хлопцям приділялося більше уваги, щоб втихомирити та заспокоїти їх під час вранішнього зібрання? Чи посилювалося бажання хлопців виділитися з натовпу, коли на них звертали увагу?

Хлопцям також ставили більше додаткових запитань. Лише кожна друга дівчина отримувала додаткове запитання, хоча хлопці діставали у середньому 2,5 додаткових питань під час кожного вранішнього зібрання. Таким чином, деяким дівчинкам взагалі не ставили жодного додаткового запитання. Який це має вплив на самооцінку дівчат та відчуття їх важливості?

Хлопці частіше діставали догани та заборони робити певні речі: у середньому 3,5 разів для кожного хлопця. Та лише кожна десята дівчина отримувала догану. Іншою важливим моментом було те, що хлопці отримували увагу за такі якості, як швидкість, міць та вимірювані речі. У середньому кожен хлопець отримував два таких зауваження на протипагу тому, що дівчата таких зауважень взагалі не діставали. Натомість вони чули висловлювання про свою охайність та красу, гарні якості у відносинах.

Питання, які можна обговорити за результатами дослідження, є такими: Чи посилюються або ставляться під сумнів гендерно стереотипні аспекти? Чи надається дітям можливість розвивати та тренувати те, у чому вони ще не досягли успіху? Чи має підхід вчителя негативний вплив на самосприйняття дітей та на наше сприйняття дітей?

Джерело: *Активна робота для гендерної рівності: стратегія досягнення гендерної рівності та метод 3R у місцевих органах влади (Active work for Gender equality: Gender mainstreaming and the 3R-method in local government), 2002.*

6. ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ У ШКОЛІ

Часто-густо вважається, що бюджети є гендерно нейтральними, у той час як насправді вони схильні до гендерної сліпоті, адже не враховують того, що у суспільстві жінки та чоловіки мають різні ролі, обов'язки та ресурси. Отже, слід впровадити гендерне бюджетування – процес, у рамках якого оцінюється, чи сприяють державні бюджети утвердженню гендерної рівності між жінками (дівчатами) та чоловіками (хлопцями) для забезпечення змін, які сприяють утвердженню гендерній рівності.

ЩО ТАКЕ ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ?

- Спосіб поєднання політики гендерної рівності із макроекономічною політикою.
- Ґрунтується на припущенні, що бюджети не є гендерно нейтральними.
- Торкається як дохідної, так і видаткової частини бюджету.
- Розпочинається з аналізу впливу бюджету на жінок та чоловіків і досягнень на шляху до інтеграції гендерної проблематики у бюджетне планування.
- Спосіб прискорення впровадження стратегії гендерної рівності.
- Не передбачає окремий бюджет для жінок.
- Означає бюджетування, у центрі уваги якого – люди.
- Означає більш ретельне вивчення результатів виконання бюджету.
- Забезпечує більшу адресність і, відповідно, більш раціональний розподіл державних коштів.
- Закликає до участі ширше коло зацікавлених осіб, а отже вкорінює демократичні процеси.
- Може застосовуватися до окремих статей бюджету або бюджетних програм.
- Кінцевою метою є застосування підходу, що є чутливим до гендерної проблематики, в усіх аспектах усіх бюджетних процесів та впровадження стратегії гендерної рівності.

Гендерне бюджетування використовувалося як джерело аналізу державних бюджетів з метою визначення відмінностей впливу дохідної або видаткової частини бюджету на чоловіків та жінок. Так само може застосовуватися до [державного] фінансування в усіх його формах (наприклад, до фінансування школи). Цей процес може бути простим, якщо ставити правильні запитання! Бюджети є край важливими, оскільки вони відображають той вибір, який зробив уряд або організація у видатках задля досягнення соціальних та економічних цілей. Гендерне бюджетування є одним з визначених інструментів комплексного гендерного підходу.

Комплексний гендерний підхід визначається як (ре)організація, удосконалення, розвиток та оцінка політичних процесів в цілях інтеграції гендерної проблематики в усі стратегії на всіх рівнях та етапах суб'єктами, які зазвичай приймають участь у формуванні політики.

Джерело: *Гендерне бюджетування: практичне реалізація. Посібник – Рада Європи: 2009 р. (Gender Budgeting: Practical Implementation. Handbook (2009) Council of Europe)*

Гендерне бюджетування визначається як застосування комплексного гендерного підходу у бюджетному процесі. Це означає здійснення гендерного аналізу бюджетів, врахування гендерної проблематики на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктуризація доходів та видатків для просування гендерної рівності.

Джерело: *Гендерне бюджетування: практичне реалізація. Посібник – Рада Європи: 2009 р. (Gender Budgeting: Practical Implementation. Handbook (2009) Council of Europe)*

Гендерне бюджетування слід доручати новій когорті спеціалістів. Поратися з ним та бути головними відповідальними особами мають ті, чиєю повсякденною роботою є формування та впровадження державної політики та/або надання послуг. Бюджетування, що бере до уваги гендерну проблематику, та таке, що її ігнорує, можуть бути проілюстровані прикладами, наведеними нижче.

ГЕНДЕРНО СЛІПЕ БЮДЖЕТУВАННЯ

Президент ради початкової школи, в якій навчається 100 дітей віком від 6 до 13 років, поінформував про те, що школа отримала 10 тисяч євро на упорядкування шкільного подвір'я. Було вирішено зібрати побажання усіх учнів школи перед тим, як затвердити план облаштування гральної площадки. Аркуші було роздано усім дітям (50 дівчатам та 50 хлопцям). На кожному з них необхідно було вказати своє ім'я та написати найзаповітніше побажання щодо площадки.

Побажання дітей	К-сть голосів
Футбол	42
Гойдалка-балансир	14
Площадка для гри у шарики	10
Класики	9
Гойдалка	7
Тенісний корт	5
Дитяча гірка	5
Павутинка	5
Площадка для настільного тенісу	2
Місце для прогулянок	1
ЗАГАЛОМ	100

Через бюджетні обмеження вибір доводилося робити з-поміж цих 10 різнорідних побажань дітей. За результатами опитування план, який би задовольнив переважну більшість (75%) побажань, полягав у розміщенні площадки для футболу, гойдалки-балансиру, ігрового майданчику для гри у шарики та місця для класиків. Рада прийняла рішення, і бюджет було розподілено відповідно до побажань 75% дітей. План розподілу виділених коштів виглядав таким чином:

Вибрані побажання дітей	Загальна кількість голосів	% бюджету	Бюджетні кошти
Площадка для футболу	42	56	5600 євро
Гойдалка-балансир	14	19	1900 євро
Майданчик для гри у шарики	10	13	1300 євро
Класики	9	12	1200 євро
ЗАГАЛОМ	75	100	10000 євро

Відповідно до потреби у площі для кожного з обраних видів занять шкільне подвір'я було розділено на такі зони:

Вибрані побажання дітей	% площі
Площадка для футболу	70
Гойдалка-балансир	10
Майданчик для гри у шарики	10
Класики	10
ЗАГАЛОМ	100

У результаті не може грати жоден з дітлахів з особливими потребами. На подвір'ї значно більше активно граючих хлопців, ніж дівчат. Досить багато дівчат змушені сидіти без діла. І хтось зауважує: *“Самі бачите – дівчата є пасивнішими за хлопців”*. Проте більш прискіпливий погляд дозволяє зробити такі висновки:

- у футбол грали 22 хлопці і використовували 70% площі подвір'я. За ними спостерігали 5 хлопців та 15 дівчат, які висіли на брусах довкола футбольної зони.
- 10 хлопців та 6 дівчат грають у шарики, тоді як 4 дівчини тримають сумки з шарами і чекають поки звільниться площадка, аби погратися, сидячи осторонь на лавках.
- 3 хлопців та 3 дівчат насолоджуються великою гойдалкою-балансиром, тоді як 6 хлопців та 9 дівчат вишукувалися, чекаючи своєї черги.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

- 6 дівчат грають у класики, тоді як 7 дівчат та 4 хлопців сидять без діла на лавках, дивляться на те, як грають інші, та балакають одне з одним.

Підрахунок показав:

Ігрові зони	Відсоток загальної площі	Хлопці			Дівчата		
		Активні	Використовувана площа	Осторонь	Активні	Використовувана площа	Осторонь
Площадка для футболу	70	22	70%	5	0	0%	15
Гойдалка-балансир	10	10	6,25%	0	6	3,75%	4
Майданчик для гри у шарики	10	3	5%	6	3	5%	9
Класики	10	0	0%	4	6	10%	7
ЗАГАЛОМ	100	35	81,25%	15	15	18,75%	35

Активно використовували шкільне подвір'я лише половина учнів (35 хлопців та 15 дівчат). Інша половина (35 дівчат та 15 хлопців) – лише дивилася, чекала, вишуквалася у чергу або сиділа без діла. Хлопці, які активно грали, займали 81,25% подвір'я, тоді як граючі дівчата використовували тільки 18,75%. Гендерно диференційовані дані говорять про те, що побажання хлопців стосувались ледь не суто футболу, тоді як побажання дівчат були більш розмаїтими:

Побажання дітей	К-сть голосів	Хлопці	дівчата
Футбол	42	40	2
Гойдалка-балансир	14	3	11
Майданчик для гри у шарики	10	6	4
Класики	9	0	9
Гойдалка	7	0	7
Тенісний корт	5	0	5
Дитяча гірка	5	0	5

Павутинка	5	1	4
Площадка для настільного тенісу	2	0	2
Місце для прогулянок	1	0	1
ЗАГАЛОМ	100	50	50

Одноманітні побажання хлопців мали значущий вплив на кінцевий результат голосування, тоді як розмаїті побажання дівчат не дістали достатньої ваги. Крім того, гра, яка подобається більшості хлопців (футбол), потребує більше площі, ніж будь-яка з ігор, уподобаних дівчатами. Якщо проаналізувати види занять, які було врешті включено до бюджету (футбол, гойдалка-балансир, гра у шарики та класики), стане очевидно, що бюджет відповідав побажанням 49 хлопців та 26 дівчат. Ці цифри спростовують твердження про те, що «дівчата є пасивнішими за хлопців». Сам бюджет не врахував побажання 24 дівчат та 1 хлопця.

Джерело: ван Беверен, Й., ван Ош, Т., Куїнн, Т. (2004). *Бюджетування для всіх. Посібник для місцевих бюджетних ініціатив із урахування гендерної проблематики* (van Beveren, J., van Osch, T., Quinn, T. (2004) *Budgeting for all. Manual for local gender budget initiatives.*)

Яким чином можна було б розподілити бюджет та площу, щоб урахувати бажання як дівчат, так і хлопців, на рівних умовах та із рівним розподілом площі шкільного подвір'я? Іншими словами, якими є кроки на шляху розробки бюджетного плану з упорядкування шкільного подвір'я, який бере до уваги гендерний компонент?

ОБЛАШТУВАННЯ ІГРОВОГО МАЙДАНЧИКА ВІДПОВІДНО ДО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУ, ЩО ВРАХОВУЄ ГЕНДЕРНИЙ КОМПОНЕНТ

Крок перший. Анкетування: усім учням слід роздати листки з трьома клітинками та місцем, щоб написати ім'я, вік, стать та наявність особливих потреб. Кожен учень може висловити три побажання щодо ігрового майданчика – по одному у кожній клітинці без права на повторення. Це означає, що 100 учнів можуть висловити 300 побажань

У результаті, дослідження відобразить більшу розмаїтість загальний побажань, висловлюваних усіма учнями. І навіть якщо кожен хлопець та кожна дівчина вкажуть «футбол» у якості одного зі своїх побажань, загальна кількість голосів на користь футболу ніколи не перевищить 100 (33,3%). 300 побажань віддзеркалюватимуть більшу розмаїтість у розподілі видів занять, ніж 100 побажань.

Крок другий. Огляд, в якому 300 голосів диференціюються за статтю учнів

Буде отримано диференційований перелік пріоритетів дівчат та хлопців. Також можуть бути розбіжні побажання відповідно до віку та наявності/відсутності особливих потреб. Маленькі діти люблять не такі ігри, що дорослі. Для задоволення побажань учнів усіх вікових груп важливо зробити розбивку на категорії за віком. Для попередження виключення дітей з якимось видом особливих потреб необхідно виділити бажання таких дітей в окрему категорію. Якщо ці діти хочуть брати участь у тих же іграх, що й інші, можливо, необхідно просто несуттєво вдосконалити певне устаткування, щоб зробити його однаково доступним для всіх.

Таблиця 1 показує, як зібрати інформацію про побажання різних груп дівчат та хлопців*:

- A** = Футбол
- B** = Гойдалка-балансир
- C** = Майданчик для гри у шарики
- D** = Класики
- E** = Гойдалка
- F** = Тенісний корт
- G** = Дитяча гірка
- H** = Павутинка
- I** = Настільний теніс
- J** = Місце для прогулянок

Розподіл учнів за віком	Види занять										Загалом побажань	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J		
Хлопці												150
6 років								1				30
7-8 років								5				30
9-10 років								8				30
11-12 років								7				30
13 років								3				30
Дівчата												150
6 років								3				30
7-8 років								6				30

9-10 років								6				30
11-12 років								3				30
13 років								0				30
Загалом побажань хлопців та дівчат								42				300
Учні за наявністю особливих потреб	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J		Загалом побажань
Хлопці												150
Наявність ос. потреб								0				15
Відсутність ос. потреб								24				135
Дівчата												150
Наявність ос. потреб								2				15
Відсутність ос. потреб								16				135
Загалом побажань хлопців та дівчат								42				300

*Це таблиця показує лише кількість голосів, відданих учнями на користь павутинки (H).

Крок третій. Визначення ваги кожного з видів занять відповідно до кількості побажань дівчат та хлопців

Наприклад, якщо спорт «футбол» отримав загалом 50 голосів усіх хлопців та загалом 25 голосів усіх дівчат, вага цього спорту буде у двічі більшою для хлопців, ніж для дівчат.

Вага різних видів занять для дівчат та хлопців також можна визначати відповідно до вікових груп. Якщо у двох вікових групах з однаковою кількістю учнів «гойдалка-балансир» отримала 6 голосів хлопців віком до 6 років та тільки 1 голос хлопців старше 12 років, вага гойдалки-балансиру є у шість разів більшою для менших хлопців порівняно зі старшими.

Коли кількість груп є різною, це впливає на вагу видів занять для однієї та іншою груп. До прикладу, коли усі 5 дівчат зі спеціальними потребами віддають голоси

за гойдалку, а з-поміж 45 дівчат без таких потреб лише 9 висловилися на користь гойдалки, гойдалка має набагато більшу вагу для групи з 5 дівчат з особливими потребами, ніж для групи з 45 дівчат без них. Оскільки 100% дівчат з особливими потребами хочуть бачити на майданчику гойдалку, тоді як вона є бажаною лише для 20% інших дівчат, вага гойдалки у 5 разів вище для дівчат з особливими потребами, ніж для дівчат без них.

У **таблиці 2** наведено приклад підрахунку ваги кожного з видів занять відповідно до побажань хлопців та дівчат різних вікових груп. Вона відображає вагу «павутинку» для кожної вікової групи.

ХЛОПЦІ			ДІВЧАТА		
Вік	Голоси за павутинку	Вага павутинки	Вік	Голоси за павутинку	Вага павутинки
≤ 7 років	1 з 30 голосів	3,3%	≤ 7 років	1 з 30 голосів	10%
7-9 років	1 з 30 голосів	16,6%	7-9 років	1 з 30 голосів	20%
9-10 років	1 з 30 голосів	26,6%	9-10 років	1 з 30 голосів	20%
10-12 років	1 з 30 голосів	23,3%	10-12 років	1 з 30 голосів	10%
≥12 років	1 з 30 голосів	10,0%	≥12 років	1 з 30 голосів	0%
Усі голоси	24 з 150 голосів	у середньому 16%		18 з 150 голосів	у середньому 12%

Як підрахувати вагу побажань на користь павутинки відповідно до різних вікових груп хлопців та дівчат?

- Зробіть огляд голосів (таблиця 1) та оберіть колонку, що відповідає павутинці (колонка Н).
- Ви бачите, що хлопці старше 12 років віддали за павутинку 3 голоси. Оскільки кожен з цих десяти хлопців старше 12 років мав 3 голоси, загальна кількість їх голосів – 30. Коли 3 з 10 голосів було віддано на користь павутинки, то її вага для цієї групи хлопців складає 10%. Слід обрахувати вагу павутинки у загальній кількості голосів для кожної вікової групи хлопців та дівчат (зроблено припущення, що усі вікові групи мають однакову кількість дітей).
- Після підрахунку ваги павутинки для кожної вікової групи дівчат та хлопців, Ви можете обрахувати *середній* показник для павутинки для дівчат та хлопців (16% для хлопців та 12% для дівчат).

У такий же спосіб Ви можете обрахувати вагу «павутинки» для окремих груп дівчат та хлопців з особливими потребами та без них. Принцип підрахунку є таким же і

для різних вікових груп. Водночас цей приклад показує, як групи, які перебувають у меншості і, відповідно, мають нерівні умови, можуть отримати рівні можливості, якщо у процесі прийняття рішень будуть належним чином зважати на їх вибір та бажання.

У таблиці 3 наведені результати цього підрахунку

ХЛОПЦІ			ДІВЧАТА		
Вік	Голоси за павутинку	Вага павутинки	Вік	Голоси за павутинку	Вага павутинки
3 особливими потребами	0 з 15 голосів	0%	3 особливими потребами	2 з 15 голосів	13,3%
Інші	24 з 135 голосів	17,8%	Інші	16 з 135 голосів	20%
Усі голоси	24 з 150 голосів	у середньому 8,9%		18 з 150 голосів	У середньому 12,6%

Хлопці та дівчата мають різні побажання не тільки відповідно до віку. На їх бажання може також впливати і наявність або відсутність особливих потреб.

Крок четвертий. Після визначення ваги кожного виду занять для різних груп дівчат та хлопців, слід скласти новий перелік пріоритетів, що ґрунтується на середній вазі кожного виду занять

Групи	Середньозважені показники
Вікові групи хлопців (див. таблицю 2)	16,0
Вікові групи дівчат (див. таблицю 2)	12,0
Групи хлопців з/без ос. потребами (див. таблицю 3)	8,9
Групи дівчат з/без ос. потребами (див. таблицю 3)	12,6
Загальна вага для всіх різних груп	49,5

Розділивши загальну вагу для цих чотирьох різних груп на 4, отримаємо **12,4%**. Це сукупна середня вага голосів на користь павутинки для всіх виділених груп учнів.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ

Підрахувавши сукупну середню вагу усіх видів занять, Ви може проранжувати їх від найвищого до найменшого:

Побажання дітей	Сукупна середня вага побажань (% від загального показника)
Футбол	12,6
Гойдалка-балансир	12,4
Майданчик для гри у шарики	11,4
Класики	11,0
Гойдалка	10,5
Тенісний корт	10,5
Дитяча гірка	9,9
Павутинка	9,8
Площадка для настільного тенісу	9,0
Місце для прогулянок	2,9
Загалом	100

Різниця вражає. Замість футболу, гойдалки-балансир, гри у шарики та класики, чотирма пріоритетами на цей раз є гойдалка-балансир, павутинка, гри у шарики та гойдалка.

Крок п'ятий. На основі цього переліку пріоритетів тепер Ви може проаналізувати необхідну площу та бюджет для кожного виду занять

Побажання дітей (в порядку пріоритетності)	Необхідна площа (% від загальної площі шкільного подвір'я)	Бюджет облаштування кожного виду занять
Футбол	10%	1500 євро
Гойдалка-балансир	15%	3000 євро
Майданчик для гри у шарики	10%	500 євро
Класики	15%	1500 євро
Гойдалка	70%	4500 євро

Тенісний корт	10%	500 євро
Дитяча гірка	15%	1500 євро
Павутинка	15%	1000 євро
Площадка для настільного тенісу	60%	3000 євро
Місце для прогулянок	5%	500 євро
Загалом	225%	17500 євро

Як і очкувалося, площа шкільного подвір'я та наявний бюджет є недостатніми для того, щоб вдовольнити усі побажання. Перші чотири види занять потребують 50% площі шкільного подвір'я та 6500 євро бюджетних коштів. Відповідно, вільними залишаються 50% площі та 3500 євро. Незважаючи на те, що футбол займає п'яте місце у переліку пріоритетів, Вам не слід включати його у бюджет, оскільки витрати та площа, необхідні для облаштування цього виду занять, є непропорційно високими порівняно з іншими пріоритетами. Більше того, за правилами гри, лише 22 зі 100 дітей можуть одночасно використовувати площу футбольного майданчика. Це означає, що 22% усіх учнів будуть використовувати 70% площі майданчика, тоді як на майданчиках для перших 4 видів занять, які займають лише 50% площі подвір'я, можуть гратися 46 дітей.

Наступні пріоритети – класики, дитяча гірка та настільний теніс – загалом потребують 40% площі та бюджету в обсязі 3000 євро. Принаймні 30 дітей можуть водночас скористатися з цих трьох ігор. Після внесення цих видів занять до бюджету, все ще залишається 10% площі та 500 євро. Цього замало для реалізації наступного пріоритету – тенісного корту, – з яким пов'язані ті ж проблеми, що і з футбольним полем. Водночас облаштування місця для прогулянок (це останній пріоритет) все ще можливо у рамках наявного бюджету. Зрештою, можуть стати реальністю вісім з десятих побажань, висловлених дітьми, у той час, як у першому випадку – лише чотири.

Джерело: ван Беверен, Й., ван Ощ, Т., Куінн, Т. (2004). *Бюджетування для всіх. Посібник для місцевих бюджетних ініціатив із урахування гендерної проблематики* (van Beveren, J., van Osch, T., Quinn, T. (2004) *Budgeting for all. Manual for local gender budget initiatives.*)

З наведених прикладів стає цілком очевидно, що проведення гендерного аналізу потребує достатньо великого обсягу роботи. Підрахунок передбачає, дослідник приділить достатньо багато уваги тому, що насправді означають побажання дітей. І це не просто питання збору даних. Аналіз має бути ретельним, аби його підсумок був для дітей справедливим та неупередженим. Слід було зважати на наявні площі та доступний бюджет. У кінцевому висліді було не тільки забезпечено демократію та рівність, але й досягнуто раціонального використання ресурсів.

ДЖЕРЕЛА:

1. *Active work for Gender equality: Gender mainstreaming and the 3R-method in local government* (2002). Swedish Association of Local Authorities, Employer policy section. [http://www.lygus.lt/gm/admin/files/VERKSTAN\(eng\).pdf](http://www.lygus.lt/gm/admin/files/VERKSTAN(eng).pdf)
2. *Усі різні – усі рівні. Доміно (All Different – All Equal. Domino)* <http://www.eycb.coe.int/domino/21.html>
3. *A Roadmap for equality between women and men 2006-2010* {SEC(2006) 275}, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/c10404_en.htm
4. Посібник з навчання молоді щодо прав людини. Рада Європи – 2003 р. (*Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People* (2003) Council of Europe) <http://www.eycb.coe.int/Compass/en/contents.html>
5. Ельсон Д., *Гендерно нейтральні, генерно сліпі або гендерно чутливі бюджети? Зміна концептуальних підходів для врахування прав та інтересів жінок і економіки догляду*, Лондон: Секретаріат Співдружності – 1999 р. (Elson, D. (1999) *Gender-neutral, Gender-blind, or Gender-sensitive Budgets? Changing the Conceptual Framework to Include Women's Empowerment and the Economy of Care*, London: Commonwealth Secretariat) <http://www.undp.org/gender/CD-Gender-and-Budgets-2004/3.1-care.htm>
6. Есплен, Емілі. *Залучення чоловіків до гендерної рівності: позитивні стратегії і підходи*, МІСТ (розвиток – гендер) Інститут студій розвитку – 2006 р. (Esplen, Emily (2006). *Engaging Men in Gender Equality: Positive Strategies and Approach*, BRIDGE (development - gender) Institute of Development Studies.) <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/BB15Masculinities.pdf>
7. Навчальний посібник ФЕМНЕТ щодо гендерно обумовленого насильства (FEMNET Training Manual on Gender Based Violence) <http://www.femnet.or.ke/documents/gbv.pdf>
8. *Аналіз гендерного бюджету*. Група з бюджету жінок (*Gender budget analysis*. Women's Budget Group) http://www.wbg.org.uk/GBA_What.htm
9. *Гендерне бюджетування: Довідник з практичного впровадження*, Рада Європи – 2009 р. (*Gender Budgeting: Practical Implementation. Handbook* (2009) Council of Europe) http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG%202008%2015_en.pdf
10. *Гендерна чутливість: навчальний посібник*, Підрозділ базової освіти - ЮНЕСКО, 1997 р. (*Gendersensitivity: a training manual* (1997) UNESCO, Basic Education Division.) <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001091/109112eo.pdf>

11. *Гендерна рівність: набір інструментів для освіт.* Виконавча влада Шотландії, Единбург – 2007 р. (*Gender equality: a toolkit for education staff* (2007) Scottish Executive, Edinburgh) <http://www.scotland.gov.uk/ReДжерело/Doc/196713/0052704.pdf>
12. *Глосарій термінів з гендеру та розвитку.* Набір інструментів з комплексного гендерного підходу в рамках співпраці з розвитку ЄС, Розділ 3 (*Glossary of gender and development terms. Toolkit on mainstreaming gender in EC development cooperation, Section 3*). <http://ec.europa.eu/europeaid/sp/gender-toolkit/en/pdf/section3.pdf>
<http://ec.europa.eu/europeaid/sp/gender-toolkit/en/content/toolkit.htm>
13. Андреа Крізан і Ралука Попа. *Визначення рамок гендерно обумовленого насильства в Європі* Центр політичних студій, Будапешт – 2008 р. (Krizsan, Andrea, Popa, Raluca (2008) *Mapping Frames on Gender Based Violence in Europe*, Center for Policy Studies, Budapest).
14. Фредерік Лундквістю *Визначення проблеми за методом R3.* Презентація PowerPoint (Lundkvist, Fredrik (2007) *3R-method problem definition*. PowerPoint presentation).
15. *Посібник для семінарів для тренерів з протидії дискримінації.* Польща, 2004 р. Проект партнерства у Польщі щодо зміцнення анти дискримінаційної політики (*Manual for Trainers Workshops to Counteract Discrimination* (2004), Twinning Project Poland Strengthening Anti-discrimination Policies (PL 02/IB/SO/06, FM No. 2002/000-605.01.02)
16. Сюзен МакГі Бейлі і Патриція Б. Кембел. *Гендерні війни в освіті* – 1999 р. (McGee Bailey, Susan, B. Campbell, Patricia (1999) *The Gender Wars in Education*) http://www.campbell-kibler.com/Gender_Wars.htm
17. О'Мара. *Завдання на розмаїтість і шаблони тренінгів.* Пфайффер і компанія. Сан-Дієго/Каліфорнія, липень 1994 р. – С. 201-203 (O'Mara, Julie 1994: *Diversity Activities and Training Designs*. Pfeiffer and Company. San Diego/California. pp. 201-203).
18. Rainer, Barbara, Reif, Elisabeth (2001) *Du schwarz?! Ich weiß! Gesellschaft für bedrohte Völker.* Wien.
19. Хелена Спец *Активна робота задля досягнення гендерної рівності: від визначення проблем до вяття дії!* Презентація PowerPoint (Spets, Helena (2006) *Active work for gender equality: From identifying the problems to taking action!* PowerPoint presentation).
20. ван Беверен, Дж., ван Ош, Т., Квін, Т. *Бюджетування для всіх. Посібник для місцевих ініціатив з гендерного бюджетування* – 2004 р. (van Beveren, J., van Osch, T., Quinn, T. (2004) *Budgeting for all. Manual for local gender budget initiatives*. Utrecht: Vrouwen Allientie).

«Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів»

Дизайн та верстка
О. Кох

Дизайн обкладинки
О. Петрусенко

Підписано до друку 04.01.2012

Формат 170x240 мм

Друк офсетний

Гарнітура Myriad Pro

Папір офсетний

Умовн. друк. арк. 2300

Обл.-вид. арк. 170

Наклад 200 прим.

Замовлення № д100112-1

Програма розвитку ООН
01021, м. Київ, Кловський узвіз, 1
Тел.: +380 44 253 93 63

Друк ТОВ "Друкарня "Друкарський світ"
69068, м. Запоріжжя, вул. Кругова, 165
тел. (061) 289-90-90